

ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรม คลองบางเขน

ปิยพร ท่าจีน
สุพรรณณี ปลัดศรีช่วย
ศิริพร สุวัฒน์สุข

ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

แหล่งทุน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

คำนำ

คู่มือความรู้เรื่องทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขนเล่มนี้
คณะทำงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ได้จัดทำขึ้นโดยมี
วัตถุประสงค์เพื่อการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนคลอง
บางเขนที่ผูกพันและพึ่งพาคลองบางเขนในการประกอบอาชีพชาวสวน
และชาวนามาตั้งแต่อดีต โดยความรู้และทรัพยากรต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวม
จะนำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขน เพื่อให้เยาวชนรุ่น
หลังได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในคลองบางเขนและภูมิใจใน
รากเหง้าของตน และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริม
การท่องเที่ยวคลองบางเขนต่อไป

เนื้อหาในเล่ม คณะทำงานได้แบ่งออกเป็น 5 บท ซึ่งสะท้อนให้เห็น
ภาพคลองบางเขน กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การจัดการความรู้ทรัพยากร
เชิงวัฒนธรรม การบูรณาการการจัดการความรู้สู่การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว
เที่ยวเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขน พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขน และ
แผนการจัดการความรู้

คณะผู้จัดทำ

มีนาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
สารบัญ	(ข)
สารบัญภาพ	(ค)
สารบัญตาราง	(ง)
บทที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคลองบางเขน	1
ความรู้เกี่ยวกับคลองบางเขน	2
บทที่ 2 กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขน	9
แบบมีส่วนร่วม	
ที่มาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขน	10
กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขน	11
การมีส่วนร่วมของคนชาวคลองบางเขน	23
บทที่ 3 ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขน	29
ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องได้	30
ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องไม่ได้	73
การจัดทำปฏิทินชาวสวน ชาวนา อาหาร	90
และขนมตามประเพณี	

(ค)

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 เส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาทรัพยากรวัฒนธรรม คลองบางเขน	93
บทที่ 5 แผนและวิธีการจัดการความรู้	107
แผนการจัดการความรู้	108
วิธีการจัดการความรู้	121

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
1.1	ที่ตั้งของคลองบางเขนตั้งแต่ต้นคลองและกลางคลอง	3
1.2	ลักษณะทางกายภาพของคลองบางเขน	5
1.3	สวนทุเรียนของตระกูลฉิมทิน	6
1.4	ประเพณีแห่เรือชักพระหลวงพ่อสัมฤทธิ์วัดเชิงหวาย (วันแรม 4 ค่ำ ตรงกับวันพุธที่ 4 พฤศจิกายน 2563)	8
2.1	ตัวอย่างการลงทะเบียนวัตถุจัดแสดงที่ได้รับมอบจาก ชาวบ้านคลองบางเขน	14
2.2	ตัวอย่างทรัพยากรวัฒนธรรมที่ชาวบ้านคลองบางเขนมอบ ให้เพื่อการจัดแสดงพร้อมรายละเอียดสิ่งของที่มอบให้	15
2.3	พิพิธภัณฑ์ตรอกข้าวเม่า เขตบางกอกน้อย	16
2.4	พิพิธภัณฑ์วัดหนัง เขตจอมทอง	16
2.5	พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก เขตบางรัก	17
2.6	การประชุม และสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านคลอง บางเขนในการออกแบบตัวพิพิธภัณฑ์	18
2.7	การออกแบบพิพิธภัณฑ์ทางขึ้นบันไดจากชั้น 1 จนถึงชั้น 2	19
2.8	การออกแบบพิพิธภัณฑ์ชั้นที่ 2	19
2.9	การออกแบบพิพิธภัณฑ์ชั้นที่ 2 (ต่อ)	20
2.10	ตัวอย่างการออกแบบทางเข้าพิพิธภัณฑ์	20

(๘)

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
2.11	ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณด้านหน้า	21
2.12	ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณทางขึ้นบันได ระหว่างชั้น 1-2	21
2.13	ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณชั้น 2 ในภาพรวม	22
2.14	ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณชั้น 2 บริเวณ ส่วนนั่งพักก่อนเข้าชม	22
2.15	ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณชั้น 2 (Bird Eye View)	23
2.16	การประชาสัมพันธ์การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์	28
3.1	บ้านคุณยายกมลลา ศุภกรมล	31
3.2	บ้านหมวดเอี่ยม พาละการมณั	31
3.3	บ้านสามเรือน เป็นของตระกูลต้นจาด	32
3.4	บ้านโบราณอายุ 100 ปี คุณยายชู ฉิมทิน	33
3.5	ภาพสามมิติบ้านโบราณอายุ 100 ปี คุณยายชู ฉิมทิน	33
3.6	สวนลุงพุย หรือคุณสัมพันธ์ ผลฟักแพง	34
3.7	สวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน	35
3.8	อังกะลุงราว	36
3.9	พิน	36
3.10	รูปเหมือนหลวงปู่อ่อนวัดมัจฉ์ชติการาม	38

(ง)

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
3.11	รูปเหมือนหลวงปู่ทรัพย์	39
3.12	หลวงปู่เขียว วัดกล้วย สันติธรรม	40
3.13	หลวงพ่อโต วัดเลียบราษฎร์บำรุง	41
3.14	พระศรีอารีย์ วัดโพธิ์ทองล่าง	42
3.15	พระประธานภายในอุโบสถ	43
3.16	พระประธานภายในอุโบสถวัดเทวสุนทร	44
3.17	ภาพเรือชะล่า	46
3.18	ภาพเรือจ้างซึ่งเป็นภาพจริงของคนคลองบางเขน	47
3.19	ภาพเรือสำปั้น	48
3.20	ภาพเรือบด	49
3.21	ภาพเรืออีแปะ	49
3.22	อุปกรณ์ในการชัณยาเรือ	53
3.23	ถาดทองเหลือง	54
3.24	เสวียน	54
3.25	ถังน้ำสังกะสี	55
3.26	งอบ	56
3.27	ถังไม้สกัดหลวงตวงข้าว	56
3.28	ตาชั่งตวงยาจีน	57
3.29	เงินพดด้วง	57

(จ)

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
3.30	หีบโบราณ	58
3.31	ฝาปิดกระทะ	58
3.32	โอ่ง	59
3.33	เลื่อย	59
3.34	บ้านริมน้ำของคนคลองบางเขน	60
3.35	บริเวณสะพานข้ามคลองบางเขน บนถนนงามวงศ์วาน ในปัจจุบัน	60
3.36	การเล่นกีฬาของชาวบ้าน	61
3.37	การแสดงโขนซึกในงานมหรสพ ณ วัดทางหลวง	61
3.38	การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาของชาวคลองบางเขน	62
3.39	บริเวณท่าเรือ ริมคลองบางเขน ณ หน้าวัดโพธิ์ทองล่าง	62
3.40	ไบลาน บันทึกรื่องราวเกี่ยวกับการรักษา	63
3.41	สมุดไทยขาว คั่นพบ ณ วัดทองสุทธาราม	63
3.42	ตะกร้าสาน สำหรับใส่อาหารไปวัด	64
3.43	กระบุง กระจาด	64
3.44	คุณหมอขจร อินทรมานิต	65
3.45	สูตรน้ำยาอุทัย ของคุณหมอขจร อินทรมานิต	67
3.46	เกษรบัว ช่วยบำรุงกำลังบำรุงปอด	67
3.47	แก้หวัด แก้กระหายบำรุงสายตาแก้ร้อนใน	68

(ฉ)

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
3.48	คำฝอย ช่วยลดไขมันในเลือดบำรุงประสาท	68
3.49	จันทร์เทศ ช่วยบำรุงธาตุขับลม	69
3.50	รากมะกรูด ช่วยขับเสมหะ ไล่ลม	69
3.51	รากย่านาง ช่วยแก้ไข้แก้พิษตานซาง	70
3.52	ฝาง ช่วยบำรุงเลือดแก้ร้อนในกระหายน้ำ	70
3.53	คนทา ช่วยแก้ท้องร่วง	71
3.54	รากมะปรางหวาน ถอนพิษสำแดง แก้อาการไข้ป่า	71
3.55	จันทแดง ช่วยลดความร้อนบำรุงหัวใจ	72
3.56	รากมะนาว ช่วยแก้สติหลงลืม	72
3.57	ขนมจิ้นน้ำพริก	75
3.58	พลิกกะเกลือ	76
3.59	ส่วนผสมของขนมกระยาสารท	79
3.60	ขั้นตอนการกวน	79
3.61	ขั้นตอนการติดและบรรจุใส่ห่อ	79
3.62	ส่วนผสมของขนมวง	82
3.63	ขั้นตอนการปั้น	82
3.64	ขั้นตอนการทอด	83
3.65	ขั้นตอนการทอด และยกขึ้นพักน้ำมัน	83
3.66	ขั้นตอนการเตรียมน้ำตาลปีบ	83

(ช)

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
3.67	ขั้นตอนการนำขนมวงที่ทอดและพักจนเย็นแล้วมา ชุปกับน้ำตาลปีบด้านบน	84
3.68	ขนมเทียนสลัดงา	86
3.69	การแห่เรือชักพระหลวงพ่อสัมฤทธิ์	89
3.70	ปฏิทินอาชีพการทำนา ทำสวน และอาหารและ ขนมตามประเพณีของชาวคลองบางเขน	91
4.1	การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน	94
4.2	การจัดการความรู้เรื่องวัด	95
4.3	การจัดการความรู้เรือ	95
4.4	การจัดการความรู้เรื่องขนมวง	96
4.5	การจัดการความรู้เรื่องขนมกระยาสารท	96
4.6	การจัดการความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย สำหรับหมอขจร คลองบางเขน	97
4.7	การจัดการความรู้เรื่องประเพณีแห่เรือชักพระคลองบางเขน	97
4.8	การจัดการความรู้เรื่องขนมจิ้นน้ำพริก	98
4.9	การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสลัดงา	98
4.10	การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ	99
4.11	เส้นทางที่ 1 กาลครั้งหนึ่ง...ล่องเรือคลองบางเขน	101
4.12	จุดที่ 1 วัดเทวสุนทร	

(๕)

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
4.13	จุดที่ 2 การปรงน้ำยาอุทัยสูตรตำรับหมอขจรคลองบางเขน	101
4.14	จุดที่ 3 วัดทองสุทธาราม (ศาลา 100 ปี)	102
4.15	จุดที่ 3 วัดทองสุทธาราม (ภาพวาดฝาผนัง)	102
4.16	จุดที่ 4 สวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน	103
4.17	จุดที่ 4 บ้าน 100 ปี ตระกูลฉิมทิน	104
4.18	จุดที่ 5 วัดมัสลินติการาม (วัดน้อย)	104
4.19	ศาลาริมน้ำท่าวัดน้อย	105
4.20	เส้นทางที่ 2 ล่องเรือ ชมสวน ชมอาหาร	106

(ช)

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	การมีส่วนร่วมของคนชาวคลองบางเขน	24
5.1	แผนที่ 1 การจัดการความรู้คลองบางเขน	109
5.2	แผนที่ 2 การจัดการความรู้วัด	110
5.3	แผนที่ 3 การจัดการความรู้เรือ	111
5.4	แผนที่ 4 การจัดการความรู้สวนทุเรียน	112
5.5	แผนที่ 5 การจัดการความรู้ขนมวง	114
5.6	แผนที่ 6 การจัดการความรู้ขนมกระยาสารท	115
5.7	แผนที่ 7 การจัดการความรู้ประเพณีแห่เรือชักพระ คลองบางเขน	116
5.8	แผนที่ 8 การจัดการความรู้น้ำยาอุทัย ตำหรับหมอขจร คลองบางเขน	117
5.9	แผนที่ 9 การจัดการความรู้เรื่องขนมจินน้ำพริก	118
5.10	แผนที่ 10 การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสลัดงา	119
5.11	แผนที่ 11 การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ	120

บทที่ 1

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคลองบางเขน

ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขนเพื่อการท่องเที่ยว คณะผู้จัดทำได้ศึกษาและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ พระและคนที่อาศัยในคลองตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายในชุมชน ที่มีประสบการณ์ตรงกับทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ วิถีชีวิตและประเพณี และจากผู้มอบทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมหรือวัตถุเพื่อนำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขนต่อไป ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อเป็นสถานที่เก็บรวบรวมและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมในคลองบางเขนให้กับเยาวชนรุ่นหลัง ชาวคลองบางเขนได้เรียนรู้รากเหง้าของตนเอง และนักท่องเที่ยวที่สนใจศึกษาเรื่องคลองบางเขน และเพื่อใช้เป็นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน

เนื้อหาในคู่มือประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ **ส่วนที่หนึ่ง**ความรู้เกี่ยวกับคลองบางเขน เนื่องจากคลองบางเขนคือชีวิตของชาวคลองบางเขนที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมคนคลองบางเขนจากอดีต จนปัจจุบัน **ส่วนที่สอง**ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมที่คนคลองบางเขนต้องการบันทึกไว้ เพราะเป็นสื่อที่ช่วยสะท้อนวิถีชีวิต อัตลักษณ์รากเหง้าตนเอง ซึ่งชาวคลองบางเขนคิดว่าจำเป็นต้องดำเนินการจัดการ

ความรู้ทั้งสองชุดนี้ไว้ ก่อนที่จะสูญหายหมดสิ้น ดังคำกล่าวของคนคลองบางเขน ท่านหนึ่งว่า “ถ้าเราไม่ทำในช่วงชีวิตเรา เราจะไม่มีโอกาสจะได้ทำ เพราะคนที่รู้เรื่องราว มีเวลาอยู่ในโลกนี้ค่อยลงไปทุกที”

ความรู้เกี่ยวกับคลองบางเขน

กรุงเทพมหานครมีคลองเป็นจำนวนมากมายในอดีตจนได้รับการขนานนามว่าเวนิสตะวันออก คลองบางเขนเป็นอีกคลองที่มีส่วนให้กรุงเทพมหานครได้รับการขนานนามเช่นนี้ หากย้อนกลับไปกว่าร้อยปีที่ผ่านมากลองบางเขนมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญเพราะเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของผู้คนในคลองบางเขนและคลองอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานครไว้ด้วยกัน ต่อมาเมื่อการพัฒนาเข้ามาคลองบางเขนถูกเปลี่ยนแปลงบทบาทให้เป็นเพียงที่รองรับผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนา

คลองบางเขนเป็นคลองธรรมชาติแห่งเดียวในกรุงเทพมหานคร ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน คนในพื้นที่บอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า คลองบางเขนดั้งเดิมเป็นทางเกวียนที่ชาวบ้านใช้สัญจรตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่ทง ในยุคกรุงศรีอยุธยา จากนั้นน้ำฝนเซาะดินตามร่องเกวียน จนเกิดเป็นลำน้ำไหลลงปทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนที่มาของชื่อจากตำนานเล่าว่า ชื่อบางเขน เป็นชื่อที่เพี้ยนมาจากคำว่า คลองเขิน จากคลองเขินเป็นบางเขิน ที่มาของคำว่าคลองเขินเล่ากันว่าเกิดจากท้าวอยู่ทงพาข้าราชการ อพยพหนีโรคห่าและนำทองคำใส่เรือมาด้วย ผ่านทุ่งแห่งหนึ่ง น้ำแห้งขอด ไม่สามารถพายเรือต่อไปได้ จึงต้องเข็นเรือจึงสามารถเดินทางต่อ

ไปได้นั่นเอง (สมชาติ ชื่นใจ, สัมภาษณ์, 2463)

ในขณะที่ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่จะอธิบายว่า คลองที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติคือทางน้ำสาขาของแม่น้ำสายใหญ่ หากเปรียบกับต้นไม้ใหญ่ คลองก็คือกิ่งก้านของต้นไม้ที่แตกออกมาจากลำต้นนั่นเอง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาคลองบางเขนให้สามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งการค้าที่สำคัญในสมัยนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์ทุ่งบางเขนของ ศาสตราจารย์พรณี บัวเล็ก อธิบายไว้ว่า คลองบางเขน เป็นส่วนหนึ่งของทุ่งบางเขนในอดีต ที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมานับรวม 400 ปี คือตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ซึ่งพบว่าร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนดั้งเดิมที่ประกอบด้วยวัด บ้านเรือน และตลาด (พรณี บัวเล็ก, 2560)

ภาพที่ 1.1 ที่ตั้งของคลองบางเขนตั้งแต่ต้นคลองและกลางคลอง

คลองบางเขน มีความยาวประมาณ 11.05 กิโลเมตร และมีความกว้างตลอดแนวคลองประมาณ 9-20 เมตร ไหลผ่านพื้นที่ 4 เขต คือเขตหลักสี่ บางซื่อ จตุจักร บางส่วนของตำบลสวนใหญ่และตำบลบางเขนในเขตเทศบาลเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี โดยชาวบ้านได้แบ่งคลองบางเขนออกเป็น 3 ช่วงคือ

คลองบางเขนตอนบน (ต้นคลอง) ปากแม่น้ำเจ้าพระยา-ถนนประชาชื่น (คลองบางเขนเก่าและคลองบางเขนใหม่) คลองมีความยาวทั้งสิ้น 6.30 กิโลเมตร และมีความกว้างอยู่ระหว่าง 9-20 เมตร

คลองบางเขนตอนกลาง (กลางคลอง) ถนนประชาชื่น-คลองเปรมประชากร มีระยะทางทั้งสิ้น 2.20 กิโลเมตร และมีความกว้างอยู่ระหว่าง 9-16 เมตร

คลองบางเขนตอนล่าง (ปลายคลอง) คลองเปรมประชากร-คลองลาดพร้าว (วัดบางบัว) มีระยะทางทั้งสิ้น 2.55 กิโลเมตร และมีความกว้างอยู่ระหว่าง 9-16 เมตร (สำนักระบายน้ำ, 2556)

สำหรับการดำเนินงานในโครงการนี้จะศึกษาทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมเพียง 2 ช่วงของคลองบางเขนคือ ช่วงตอนบน (ต้นคลอง) และคลองบางเขนตอนกลาง (กลางคลอง)

คลองบางเขนประกอบด้วย คลองบางเขนเก่าตั้งอยู่พิกัดกริดที่ $X = 662869$ เมตร ตะวันออก $Y = 1528059$ เมตร เหนือ คลองบางเขนใหม่ ตั้งอยู่พิกัดกริดที่ $X = 663687$ เมตร ตะวันออก $Y = 1458306$ เมตร เหนือ และมีจุดเชื่อมต่อระหว่างคลองบางเขนเก่าและคลองบางเขนใหม่ ตั้งอยู่พิกัด

กริดที่ X = 663567 เมตร ตะวันออก Y = 1529028 เมตร เหนือ

ภาพที่ 1.2 ลักษณะทางกายภาพของคลองบางเขน

คลองบางเขน แยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย ทำให้ต้นสายของคลองบางเขนอยู่บริเวณที่ตั้งของวัดปากน้ำ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ลำน้ำไหลผ่านวัดฝาง วัดใหม่ วัดโพธิ์ทองล่าง และอีกหลายวัด ผ่านถนนประชัน ถนนงามวงศ์วาน จนกระทั่งถึงคลองเปรมประชากรที่ถูกขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ลอดผ่านถนนวิภาวดีรังสิต ไหลต่อไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรมป่าไม้ ถนนพหลโยธิน

ณ จุดนี้เมื่อลำน้ำไหลผ่านเข้าเขตลาดพร้าว ก็สิ้นสุดการเรียกชื่อว่า คลองบางเขน และถูกเรียกชื่อใหม่ว่าคลองลาดพร้าว

คลองบางเขนนับแต่ปากคลองบางเขนฝั่งซ้าย จนถึงบริเวณสะพาน ประชาชื่น ถนนประชาชื่น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวสวน เพราะพื้นที่ เหมาะแก่การทำสวนสืบเนื่องจากเป็นเขตนํ้ากร่อย บริเวณนี้นับเป็นพื้นที่ปลูก ผลไม้เก่าแก่ และมีชื่อเสียง แต่ปัจจุบันเหลือสวนผลไม้เพียง 2-3 สวน และจาก การลงสำรวจพื้นที่ พบว่ามีสวนทุเรียนเพียง 1 สวน ซึ่งเป็นของยายชู ฉิมทิน อย่างไรก็ตามปัจจุบันชาวคลองบางเขนเริ่มนำทุเรียนมาปลูกบริเวณสวนมาก ขึ้น

ภาพที่ 1.3 สวนทุเรียนของตระกูลฉิมทิน

ส่วนคลองบางเขนตั้งแต่เรือ่นจำคลองเปรม เขตประชาชื่น ถนนประชาชื่น จนกระทั่งถึงคลองลาดพร้าว ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้ชาวบ้านใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกข้าว หรือมีอาชีพเป็นชาวนา

เมื่อศึกษาข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์พบว่าสายน้ำคลองบางเขนเป็นเส้นแบ่งเขตแดนตามธรรมชาติระหว่างจังหวัดนนทบุรี กับกรุงเทพมหานคร และแบ่งเขตจตุจักรกับเขตหลักสี่ คลองบางเขนเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่เมื่อมีการสร้างประตูระบายน้ำ หรือประตูกั้นน้ำ เพื่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร บริเวณถนนพิบูลสงคราม ทำให้การสัญจรจากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ รวมถึงผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สวนผลไม้ตลอดสองฝั่งคลองเริ่มเปลี่ยนสภาพเนื่องจากไม่มีน้ำเพียงพอประกอบกับคุณภาพน้ำในคลองไม่เหมาะกับการเพาะปลูกนั่นเอง

สำหรับข้อมูลการระบายน้ำของคลองบางเขนพบว่า มีสถานีตรวจวัดระดับน้ำ ของสำนักระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร จำนวน 4 สถานี อยู่ในเขตบางซื่อ 3 สถานี คือ 1) สถานีตรวจวัดระดับน้ำ ต.บางเขน - ถ.กรุงเทพ-นนท์ 2) สถานีตรวจวัดระดับน้ำ ต.บางเขน - ประชาชื่น 3) สถานีตรวจวัดระดับน้ำ ส.บางเขนใหม่ อยู่ในเขตหลักสี่ 1 สถานี คือสถานีตรวจวัดระดับน้ำ ต.บางเขน - ถ.วิภาวดี

จากการลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่าลักษณะชุมชนตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำคลองบางเขนที่เชื่อมกับคลองลาดพร้าว มีความแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงของลำน้ำ เช่น ลักษณะชุมชนบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา มีบ้านตั้งอยู่บริเวณริมคลองค่อนข้างหนาแน่น สลับบ้าน

สวนที่อยู่ค่อนข้างห่างกันเนื่องจากบริเวณรอบบ้านเป็นพื้นที่สวนสำหรับปลูกพืชผัก ผลไม้ เช่น มะม่วง กระท้อน มะปราง มะพร้าว ส้มโอ ทุเรียน บ้านสวนส่วนใหญ่มีท่าเรือ โดยสร้างเป็นศาลาริมน้ำ ในขณะที่บริเวณช่วงกลางของคลองบางเขน เป็นชุมชนแออัดสลับหมู่บ้านจัดสรร และมีสวนสลับบ้าง

ปัจจุบันการสัญจรในคลองบางเขน มีการใช้น้อยลง อย่างไรก็ตามยังคงมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ยังใช้คลองเป็นเส้นทางสัญจรไปมา และมีเรือบริการรับส่งนักเรียน หรือพระบิณฑบาตทางน้ำ ส่วนประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านริมคลองบางเขนที่ใช้คลองบางเขนเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางประเพณีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน คือประเพณีแห่เรือชักพระวัดเชิงหวาย

ภาพที่ 1.4 ประเพณีแห่เรือชักพระหลวงพ่อสัมฤทธิ์วัดเชิงหวาย
(วันแรม 4 ค่ำ ตรงกับวันพุธที่ 4 พฤศจิกายน 2563)

บทที่ 2

กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑการเรียนรู้ คลองบางเขนแบบมีส่วนร่วม

การจัดตั้งพิพิธภัณฑการเรียนรู้คลองบางเขนดำเนินงานในช่วงเกิดการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด 19 ในครั้งแรก คือในช่วงเดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน 2563 และการแพร่ระบาดรอบใหม่ คือในช่วงเดือนธันวาคม 2563 จนถึงปัจจุบันเดือนมีนาคม 2564 ส่งผลให้มีข้อจำกัดในการทำงานหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นการประชุมคณะทำงานชุดต่าง ๆ การนำชาวบ้านไปศึกษาดูงาน จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยการนำเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ เช่น การจัดประชุมกลุ่มหรือคณะทำงานผ่านระบบออนไลน์ โดยใช้ Application Zoom การสำรวจข้อมูลความต้องการด้วยระบบออนไลน์ หรือ ที่เรียกว่า Google Form การศึกษาดูงานพิพิธภัณฑออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อการขับเคลื่อนงานและเตรียมความพร้อมได้ทันทีภายหลังลดการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโควิด 19 ไม่ว่าจะเรื่องการสำรวจทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการศึกษาดูงาน

สำหรับเนื้อหาในบทนี้ นำเสนอเนื้อหา 3 เรื่อง คือ 1. ที่มาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑการเรียนรู้คลองบางเขน 2. กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑเรียนรู้คลองบางเขน 3. การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ที่มาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑการเรียนรู้คลองบางเขน

พิพิธภัณฑการเรียนรู้คลองบางเขนดำเนินการจัดตั้งโดยชาวบ้านคลองบางเขน สืบเนื่องมาจากความต้องการพัฒนาคลองบางเขนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำแห่งใหม่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนชาวบ้านคลองบางเขนต้องการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียในคลองบางเขน ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวคลองบางเขนอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปีที่ชาวบ้านคลองบางเขนพยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียในคลองบางเขน แต่ดูเหมือนว่าวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสียได้รับผลสำเร็จเพียงเล็กน้อย ไม่ว่าจะด้วยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือจากชาวบ้านไม่ให้ทิ้งขยะลงในคลอง การกรองน้ำเสียก่อนระบายลงคลอง และการขอความร่วมมือจากกรุงเทพมหานครให้เปิดประตูระบายน้ำจากตอนล่างของคลอง เพื่อให้ น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านเข้าคลองเกิดการหมุนเวียนของน้ำในคลอง และช่วยเพิ่มปริมาณออกซิเจนในน้ำ เมื่อวิธีการเดิมไม่สามารถใช้ได้ผลเท่าที่ควร ชาวบ้านคลองบางเขนจึงต้องหาวิธีการใหม่ ๆ ในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย นั่นคือพัฒนาการท่องเที่ยวทางน้ำโดยใช้คลองบางเขนเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว

การจัดตั้งพิพิธภัณฑการเรียนรู้คลองบางเขนเป็นกิจกรรมหนึ่งในหลาย ๆ กิจกรรมที่ชาวบ้านคลองบางเขนจะนำมาใช้เพื่อการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวคลองบางเขน รวมทั้งเมื่อมีแผนการจัดตั้งพิพิธภัณฑคลองบางเขน ชาวคลองบางเขนพบว่าสามารถต่อยอดงานพิพิธภัณฑที่ได้หลายประเด็น จึงได้ร่วมกัน

กำหนดวัตถุประสงค์การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ไว้ 3 ประการ คือ 1) เพื่อเป็นการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตในคลองบางเขน 2) เพื่อใช้เป็นสถานที่เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านคลองบางเขนให้กับเยาวชนในพื้นที่ และ 3) เพื่อใช้เป็นกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนคลองบางเขนให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวคลองบางเขน

พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขนจะดำเนินการจัดตั้งอยู่บริเวณชั้น 2 ของโรงครัวภายในวัดทองสุทธาราม หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “วัดทอง” ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่บางซื่อ แขวงบางซื่อ กรุงเทพมหานคร วัดทองเป็นวัดราษฎร์นั้นคือเป็นวัดที่สร้างโดยชาวบ้าน ชาวบ้านจึงมีความผูกพันกับวัด และช่วยกันทำนุบำรุงวัดทองมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ตลอดจนภายในวัดทองยังมีแหล่งเรียนรู้ที่ควรค่าแก่การศึกษาอีกหลายเรื่อง ดังนั้นชาวคลองบางเขนจึงเห็นว่าเยาวชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตไม่เฉพาะภายในพิพิธภัณฑ์ แต่สามารถเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวอื่น ๆ ในวัดทองได้อีกด้วย

กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เรียนรู้คลองบางเขน

1. เครือข่ายดำเนินการ

ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขนดำเนินงานภายใต้เครือข่ายการทำงาน 6 องค์กร ประกอบด้วย

1.1 หน่วยขับเคลื่อนสนับสนุนงานด้านวิชาการ อยู่ในความรับผิดชอบของคณะทำงานจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม จำนวน 3 คน

1.2 หน่วยขับเคลื่อนสนับสนุนการทำงานในพื้นที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน จำนวน 15 คน

1.3 หน่วยงานขับเคลื่อนสนับสนุนการใช้พื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถาน อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการวัดทองที่ประกอบด้วยพระสงฆ์ และฆราวาสจำนวน 10 คน

1.4 หน่วยงานขับเคลื่อนสนับสนุนการพัฒนาเส้นทางเดินเท้าจากท่าเรือวัดทองอยู่ในความรับผิดชอบเขตบางซื่อ

1.5 หน่วยงานงานสนับสนุนด้านงบประมาณ คือ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

1.6 หน่วยงานขับเคลื่อนสนับสนุนการออกแบบพิพิธภัณฑสถาน คือ นายสรวิศ วัฒนนคร สถาปนิกอิสระ

2. กระบวนการดำเนินการ

ในการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแบ่งการดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจและเก็บข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ สำหรับการดำเนินการในขั้นที่ 1 : การสำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ดำเนินการร่วมกันใน 2 หน่วยงานคือ คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน และอาจารย์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ในการดำเนินการแบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก การลงชุมชนเพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมในคลองบางเขนใน

เบื้องต้น และรูปแบบที่สองคือการสำรวจการครอบครองและความต้องการจัดแสดงทรัพยากรวัฒนธรรมโดยใช้แบบสอบถาม ในแบบสอบถามชุดนี้มีทั้งหมด 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ วุฒิการศึกษา อายุ และสถานภาพของผู้ให้ข้อมูล ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็น ทศนคติแนวทางการมีส่วนร่วม ประเภทของสิ่งของที่คิดเห็นว่าควรมีจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ชุมชนคลองบางเขน และส่วนที่ 3 สิ่งที่คาดหวังและข้อเสนอแนะ ผลการดำเนินการทั้ง 2 รูปแบบคณะทำงานได้จำแนกทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ดังมีรายละเอียดคือ ชนิดของเรือและอุปกรณ์ประกอบการเดินเรือ เครื่องครัว เช่น ครก โม่ กระทายชูดมะพร้าว หม้อทองเหลือง เต่า ฯลฯ เครื่องมือเกษตร เช่น ระเบิดวิดน้ำ เครื่องสีข้าว ฯลฯ เครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ตั้งแต่ตีตีสตีเป่า เครื่องมือเครื่องใช้ด้านหมอยา เช่น ตราชั่งยา ตำรายา ฯลฯ เหยี่ยวหรือเงินตราโบราณ เช่น เหยี่ยวรุ เงินพดด้วง ฯลฯ ของใช้โบราณ เช่น เครื่องพิมพ์ดีดมือ เตาเรือด่าน ตะเกียงเจ้าพายุ หีบโบราณ กระจกหรือคันฉ่อง วัว ฯลฯ เครื่องทองวัด เช่น ถังตวงข้าว ฯลฯ เครื่องจับสัตว์น้ำ เช่น ข้องจับปลา ฯลฯ เครื่องเรือนโบราณ เช่น แก้วแก้ว ตู้แก้ว ฯลฯ เครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องเคลือบโบราณ เช่น ถ้วยชามสังคโลก ปิ่นโตเคลือบ ฯลฯ รูปภาพโบราณแสดงวิถีชีวิตคนคลองบางเขน เอกสารและตำราโบราณ เช่น สมุดข่อย สมุดไทยดำ สมุดไทยขาว ฯลฯ เครื่องจักสาน เช่น กระบุง กระจาด ฯลฯ และพระพุทธรูปและเครื่องรางของขลัง

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำทะเบียนวัตถุ คณะทำงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมได้ออกแบบตารางสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลรายการวัตถุแสดงทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมชิ้นต่าง ๆ อย่างเป็นระบบโดยมีคณะทำงานจากชาวบ้านร่วมแสดงความคิดเห็น โดยเสนอให้ชาวคลองบางเขนได้ตัดสินใจเลือกรูปแบบตารางให้แล้วเสร็จ ก่อนลงมือบันทึกสิ่งของต่าง ๆ ที่มีผู้มอบให้เพื่อการจัดแสดง โดยมีรายละเอียดหัวข้อดังนี้ รูปภาพประกอบ, ลำดับรายการที่, ประวัติที่มาของวัตถุแสดง, ผู้ถือครองในปัจจุบัน, ขนาดรูปร่าง, บรรยายลักษณะ, วันที่เก็บข้อมูล, ชื่อผู้ให้ข้อมูล, ชื่อคนเก็บข้อมูล และหมายเหตุ ตัวอย่าง ตารางจัดเก็บรวบรวมข้อมูลวัตถุแสดง/ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ดังภาพที่ 2.1

ทรัพยากรที่จัดเก็บได้ หมวด3 สิ่งที่เคลื่อนที่ได้							
ประเภทวัตถุจัดแสดง	3.3 เครื่องมือเกษตร				รายการที่ 2 ตั้งน้ำสังกะสี		
ประวัติที่มา	ผู้ถือครอง ในปัจจุบัน	ขนาดรูปร่าง	บรรยายลักษณะ	วันที่เก็บ ข้อมูล	ชื่อผู้ให้ ข้อมูล	ชื่อคนเก็บ ข้อมูล	หมายเหตุ
นางทั้งทีมี กลุ่มเอียง นางจะขี่มาในราวปี พ.ศ. 2515 ไปที่วัดบ้าน ชาวคลองจะมีขี่กับทุกบ้าน ในสมัยนั้นคลองบางเขนจะมีขึ้นน้ำลงตามระดับน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา จะขึ้นตอนเช้า ลงตอนเย็น และในคลองก็จะมี กุ้ง หอย ปู ปลา ชุกชุมชาวบ้านมีอาชีพทำสวนทำนา เวลาเย็นเสร็จจากงานประจำแล้วก็ลงคลองหาปลา เวลาเย็นน้ำลง น้ำในคลองจะมีประมาณหัวข่า และริมคลองจะเป็นดินเลน พบปลาหลายชนิดอาศัยอยู่ในรูริมคลองซึ่งจะไม่ไปก่อกองน้ำ ออกมา เราจะใช้ตั้งน้ำสังกะสีนี้ติดบริเวณนั้นขึ้นมา ปลาหลายชนิดก็จะขึ้นมาด้วย รินหนึ่ง ๆ ก็จะได้ 20-30 ตัว เขามาทำอาหารเหลือก็จะวางไว้ในวันต่อไป และบางครั้งวางลูกเลนในท้องร่องสวน เวลาเปิดน้ำออกน้ำจะออกไม่หมด ก็จะได้ตั้งสังกะสีนี้วันนี้ออก	คุณมโน กลุ่มเอียง	ปากถึงกว้าง 34 ซม. ก้นถึง กว้าง 23 ซม. สูง 31 ซม.	เป็นตั้งทำจากสังกะสี เคลือบ กัลป์วามันซ์	19/5/63	คุณมโน กลุ่ม เอียง	ศิริพร ฮัทธิมสุข	

ภาพที่ 2.1 ตัวอย่างการลงทะเบียนวัตถุจัดแสดงที่ได้รับมอบจากชาวบ้าน
คลองบางเขน

ภาพที่ 2.2 ตัวอย่างทรัพยากรวัฒนธรรมที่ชาวบ้านคลองบางเขนมอบ

ให้เพื่อการจัดแสดงพร้อมรายละเอียดสิ่งของที่มอบให้

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับแนวทาง

ของพิพิธภัณฑ์คลองบางเขน คณะทำงานมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมได้พาคณะทำงานชาวคลองบางเขน ที่จะขับเคลื่อนงานการจัดการความรู้และตั้งพิพิธภัณฑ์เรียนรู้ชุมชนคลองบางเขนไปศึกษาดูงานการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ชุมชน 3 แห่ง คือ พิพิธภัณฑ์ตรอกข้าวเม่า เขตบางกอกน้อย พิพิธภัณฑ์วัดหนัง เขตจอมทอง และพิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก เขตบางรัก โดยทั้ง 3 แห่งอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร การศึกษาดูงานมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1. เพื่อปูพื้นความรู้และให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์แก่ชาวบ้านที่เข้าร่วมจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน และ 2. เพื่อเรียนรู้การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน การจัดแสดงวัตถุสิ่งของหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมในประเภทต่าง ๆ การจัดทำทะเบียน และการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ภายหลังจากการศึกษาศึกษาดูงาน

คณะทำงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และคณะทำงานในส่วนชาว
คลองบางเขนมาถอดบทเรียนการศึกษาดูงานร่วมกันเพื่อสกัดสิ่งที่ต้องการนำ
มาประยุกต์ใช้ในการตั้งพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้คลองบางเขนต่อไป

ภาพที่ 2.3 พิพิธภัณฑ์ตรอกข้าวเม่า เขตบางกอกน้อย

ภาพที่ 2.4 พิพิธภัณฑ์วัดหนัง เขตจอมทอง

ภาพที่ 2.5 พิพิธภัณฑ์ชาวบางกอก เขตบางรัก

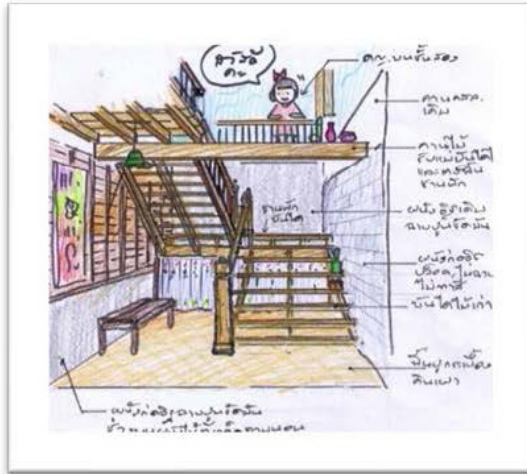
ขั้นตอนที่ 4 การเลือกสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ และการออกแบบพิพิธภัณฑ์พร้อมการจัดแสดง ในการเลือกสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์นับเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานาน และต้องมีความรอบคอบเป็นอย่างมาก เนื่องจากหากตัดสินใจเลือกสถานที่ตั้งแล้ว และเมื่อดำเนินการสร้างแล้ว การปรับเปลี่ยนจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นเพื่อความรอบคอบ คณะทำงานทุกภาคส่วนจึงมีการประชุม และสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านคลองบางเขน รวมทั้งการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของสถานที่ที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในแต่ละที่ ก่อนการตัดสินใจเลือก อย่างไรก็ตาม การเลือกสถานที่ง่ายต่อการเข้าถึง และเป็นพื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมได้ เช่น วัด จะมีความเหมาะสมกว่า การเลือกพื้นที่ที่ของเอกชน ตลอดจนควรได้มีการจัดทำเป็นหนังสืออนุญาตให้ใช้สถานที่อย่างถูกต้องตามกฎหมายเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ในอนาคต เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะทำงานหรือเจ้าของสถานที่ที่อนุญาตให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์

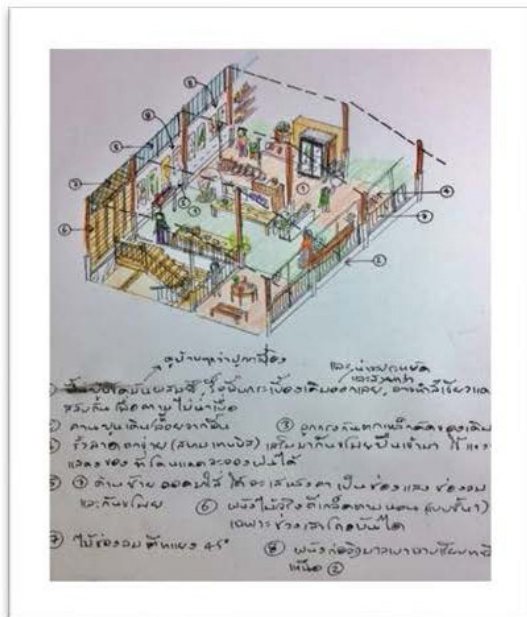
ภาพที่ 2.6 การประชุม และสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านคลองบางเขน
ในการออกแบบตัวพิพิธภัณฑ

ในส่วนของการออกแบบตัวพิพิธภัณฑ การขอความร่วมมือจากเครือข่ายจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินจัดตั้งพิพิธภัณฑลงไปได้ อย่างไรก็ตาม การออกแบบยังคงต้องเป็นเรื่องการตัดสินใจร่วมกันของชาวบ้านคลองบางเขน เป็นสำคัญว่าต้องการให้พิพิธภัณฑออกมาเป็นลักษณะใดภายใต้ขนาดของพื้นที่ สภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่จะเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑ และที่สำคัญศักยภาพของชาวบ้านในการก่อสร้าง

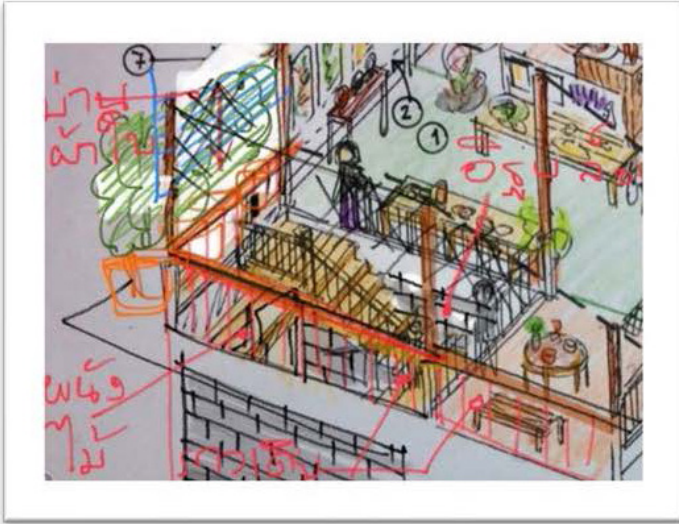

ภาพที่ 2.7 การออกแบบพิพิธภัณฑท์ทางขึ้นบันไดจากชั้น 1 จนถึงชั้น 2

ภาพที่ 2.8 การออกแบบพิพิธภัณฑท์ชั้นที่ 2

ภาพที่ 2.9 การออกแบบพิพิธภัณฑน์ ชั้น 2 (ต่อ)

ภาพที่ 2.10 ตัวอย่างการออกแบบทางเข้าพิพิธภัณฑน์

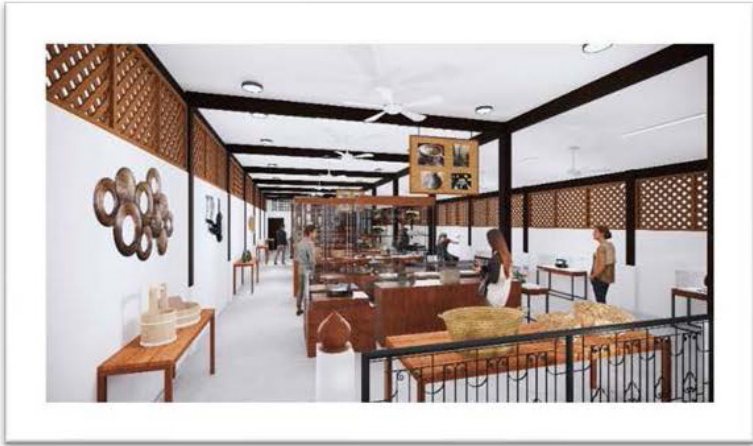

ภาพที่ 2.11 ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณด้านหน้า

ภาพที่ 2.12 ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณทางขึ้นบันได
ระหว่างชั้น 1-2

ภาพที่ 2.13 ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณชั้น 2 ในภาพรวม

ภาพที่ 2.14 ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์บริเวณชั้น 2 บริเวณ
ส่วนนั่งพักก่อนเข้าชม

ภาพที่ 2.15 ภาพสามมิติการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนบริเวณชั้น 2
(Bird Eye View)

การมีส่วนร่วมของคนชาวคลองบางเขน

การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เรียนรู้คลองบางเขนนับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนงานทั้งหมด ดังนั้นการวางแผนเพื่อการหาเครือข่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานทั้งหมดจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จะได้เป็นฉันทามติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด ดังนั้นการมีส่วนร่วมควรเริ่มต้นตั้งแต่การวางแผนดำเนินการว่าสิ่งใดที่ต้องดำเนินการและใครจะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ จะดำเนินการในช่วงไหน และจะมีการติดตามความคืบหน้าในการดำเนินการอย่างไร การมีส่วนร่วมของชาวบ้านคลองบางเขนจึงเป็นทั้งผู้คิด ผู้ดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ

ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสำรวจ การหาพื้นที่ตั้ง การออกแบบพิพิธภัณฑ์ การหางบประมาณมาดำเนินการ การจัดแสดง และการบริหารจัดการ โดยสรุป กระบวนการมีส่วนร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 การมีส่วนร่วมของคนชาวคลองบางเขน

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วม	การมีส่วนร่วม
การกำหนดแผนดำเนินงาน - จัดประชุม - วางแผน - ตัดสินใจ - ดำเนินการ - สรุปผล	ชาวคลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	
การหาคณะทำงาน - จัดประชุม - วางแผน - ตัดสินใจ - ดำเนินการ - สรุปผล	ชาวคลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วม	การมีส่วนร่วม
การสำรวจความต้องการ - จัดประชุม - วางแผน - ตัดสินใจ - สำรวจ	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	
การดำเนินการสำรวจ - ให้ข้อมูลสำรวจ - สืบแบบสอบถาม - การสรุปผลการสำรวจ - จัดประชุม - วิเคราะห์	ชาวคลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	
การศึกษาดูงาน - การเลือกสถานที่ดูงาน - การคัดเลือกคนไปดูงาน - การประสานสถานที่ดูงาน - การถอดบทเรียน	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วม	การมีส่วนร่วม
การประชาสัมพันธ์การจัดตั้ง พิพิธภัณฑ - จัดประชุม - ตัดสินใจ - ดำเนินการประชาสัมพันธ์	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	
การระบุประเด็นความรู้ - จัดประชุม - ตัดสินใจเลือก	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	
การถอดความรู้จากบุคคล ในคลองที่เกี่ยวข้องกับความรู้ - ประสานงาน - เข้าร่วมเล่าเรื่อง - ถอดบทเรียน	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วม	การมีส่วนร่วม
การจัดหาวัตถุจัดแสดง - ประสานงาน - รวบรวมวัตถุ - ทำทะเบียน	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน คณะทำงานจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม	↕
การหาสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน กรรมการวัดทอง	↕
การออกแบบพิพิธภัณฑ์	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ภาคีเครือข่ายภายนอก	↕
แนวออกแบบพิพิธภัณฑ์	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน	↕
การดำเนินการปรับปรุง สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์	ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน	↕

ภาพที่ 2.16 การประชาสัมพันธ์การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์

บทที่ 3

ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขน

ในบทนี้เป็นเรื่องศึกษาทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมคลองบางเขน โดยอิงข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาทรัพยากรและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางน้ำคลองบางเขน กรุงเทพมหานคร” ร่วมกับการสำรวจความต้องการของชาวบ้านในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และการนำทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมมาจัดแสดง (วัตถุจัดแสดง) โดยมีการประชุมวางแผนร่วมกับชาวคลองบางเขน เพื่อออกแบบสอบถามและสร้างโอกาสการมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการลงพื้นที่เพื่อสำรวจได้ ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 คณะทำงานจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยนำการใช้แบบสอบถามแบบออนไลน์ (Google Form) โดยมีชุมชนคลองบางเขนเป็นผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 80 คน ผลจากการสำรวจพบว่าวัตถุที่ชาวบ้านสนใจนำมาจัดแสดงถูกระบุได้จำนวน 17 ประเภท จากนั้นคณะทำงานได้นำข้อมูลมาจัดกลุ่มนำเสนอเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางน้ำคลองบางเขนได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องได้ ได้แก่ บ้านโบราณ สวนผลไม้ บ้านดนตรีไทย (เครื่องดนตรี) วัด เรือ เครื่องครัว เครื่องมือเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ต้านหมอยา เครื่องจับสัตว์น้ำ เครื่องเรือนโบราณ เครื่องปั้นดินเผา

หรือเครื่องเคลือบโบราณ รูปภาพโบราณแสดงวิถีชีวิตคนคลองบางเขน
เอกสารโบราณ และเครื่องจักสาน

2. ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องไม่ได้ ได้แก่ อาหาร ประเพณี ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องได้

ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องได้ ประกอบด้วย

1. บ้านโบราณ หากย้อนกลับไปเมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้วในอดีตบ้าน
เรือนของคนคลองบางเขนมี 2 ลักษณะคือ บ้านในน้ำ หรือที่เรียกว่าบ้านเรือน
แพ กับบ้านบนบก คลองบางเขนในอดีต ผู้เช่าผู้แก่ในคลองบางเขนได้เล่าให้
ฟังว่า มีบ้านเรือนไทยที่มีความสวยงามอยู่หลายหลัง แต่ที่ยังหลงเหลืออยู่มี
เพียง 3 หลัง ได้แก่

บ้านคุณยายกมลลา ศุกรกมล เป็นบ้านที่มีอายุกว่า 100 ปี คุณยาย
กมลลา เล่าว่า “เรือนหลังนี้เรียกว่าเรือนไทยหลังคาปั้นหยาจมูกบี้ เนื่องจาก
หน้าจั่วสันนี้มีสองชั้น เมื่อก่อนในช่วงตอนเย็น ๆ จะมีคนใช้มารักษากับคุณ
หมอเจริญ พูลทอง หรือชาวบ้านเรียกว่าหมอเจริญ แห่งคลองบางเขน เป็นการ
รักษากันในเรือ โดยมีเรือจอดรอการรักษาอยู่หน้าบ้านจำนวนมาก และจ่ายค่า
รักษาคนละ หกสลึง”

ในด้านสถาปัตยกรรมของเรือนมะนิลาเป็นเรือนที่สร้างขึ้นในยุคสมัย
ที่มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก
รูปแบบของสถาปัตยกรรมจึงผสมผสานกลิ่นอายของประเทศตะวันตก

ภาพที่ 3.1 บ้านคุณยายกมลลา ศุกรกมล

บ้านหมวดเอี่ยม พาละการมณั เป็นบ้านเรือนไทยหลังคาปั้นหยาแต่มีสภาพทรุดโทรม เนื่องจากไม่มีผู้ดูแล แต่ก็ยังเห็นเค้าโครงของบ้านว่าเป็นเรือนปั้นหยา

ภาพที่ 3.2 บ้านหมวดเอี่ยม พาละการมณั

บ้านสามเรือน เป็นของตระกูลต้นจาด ปัจจุบันเป็นของคุณลำเจียก ต้นจาด โดยคุณปรีชา ต้นจาด ญาติของคุณลำเจียก เล่าว่าเมื่อก่อนบ้านสามเรือน มีจำนวน 4 หลังปลูกเรียงกัน แต่ปัจจุบันเหลือเพียงหลังเดียว อีก 2 หลังถูกรื้อถอนออกไป เนื่องจากเสื่อมสภาพ ไม่ได้คนดูแล รุ่ยรุดต้องการขยายเรือนตนเอง และเห็นว่าเป็นเรือนเก่าแล้วจึงทุบทิ้งไปสร้างบ้านหลังใหม่ บ้านสามเรือนถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของคลองบางเขน จึงถูกนำไปใช้ตั้งชื่อเป็น “ชุมชนบ้านสามเรือน”

ภาพที่ 3.3 บ้านสามเรือน เป็นของตระกูลต้นจาด

บ้านโบราณอายุ 100 ปี คุณยายชู ฉิมทิน เป็นบ้านไม้ ฝาบ้านเป็นไม้สักทั้งหลัง ตะปูเป็นทองเหลือง แต่ก่อนเป็นเรือนใหญ่ประกอบกัน 3 หลัง แต่ปัจจุบันได้รื้อถอนออกเป็น เหลือเรือนกลาง 1 หลัง

ภาพที่ 3.4 บ้านโบราณอายุ 100 ปี คุณยายชู ฉิมทิน

ภาพที่ 3.5 ภาพสามมิติบ้านโบราณอายุ 100 ปี คุณยายชู ฉิมทิน

2.สวนผลไม้ คลองบางเขนมีสวนที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์เพียง 2 สวนที่ยังสะท้อนวิถีชีวิตคนคลองบางเขนในฐานะเป็นคนสวน ได้แก่ สวนลุงพุย หรือคุณสัมพันธ์ ผลฟักแฟง เป็นสวนผสม สวนนี้ปลูกผลไม้หลัก คือ ชมพู่ มะเหมี่ยว กล้วยหอม มะม่วง พืชผักสวนครัว โดยเฉพาะพริกขี้หนูสวน

ภาพที่ 3.6 สวนลุงพุย หรือคุณสัมพันธ์ ผลฟักแฟง

สวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน หรือคุณยายชู ฉิมทิน ในบริเวณคลองบางเขน ตั้งแต่ปลายคลอง กลางคลอง สวนของคุณยายชูนับเป็นสวนทุเรียนสวนสุดท้ายที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ยายชูเล่าให้ฟังว่าเมื่อก่อนบริเวณนี้ปลูกทุเรียนหลายหลายพันธุ์ ทั้งหมอน ย่ามะหวาด กำปิ่น กบแม่เต่า ขุนนนท์ จอกลอย ชะนี กระจุดทอง เป็นต้น นอกจากทุเรียนแล้วยังมีผลไม้ในสวนหลายชนิดที่สามารถนำมาบริโภคภายในครอบครัวและจำหน่ายได้ทั้งปี เช่น กล้วย มะปราง มะม่วง มังคุด

ภาพที่ 3.7 สวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน

3.บ้านดนตรีไทย (เครื่องดนตรี) ชาวคลองบางเขนรู้จักบ้านเปรมใจ คือบ้านที่สอนการเล่นดนตรีไทยมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 60 ปี เจ้าของบ้านเป็นครูดนตรีไทยชื่อครูสำรวย เปรมใจ ครูสำรวยเล่าว่าตระกูลของครูสำรวยทั้งพ่อและแม่เป็นนักดนตรีไทยทั้งหมด ชีวิตของครูสำรวยจึงเติบโตมากับเครื่องดนตรี และเสียงดนตรีไทย แนวดนตรีของครูสำรวยเป็นแนวเพลงหวานเหมือนของหลวงประดิษฐไพเราะ ภายในบ้านมีเครื่องดนตรีไทยจำนวนกว่า 100 ชิ้น ตั้งเรียงรายแยกตามประเภท เช่น อังกะลุงราว พิณ จะเข้ ตะโพน ฆ้องวง ระนาด เป็นต้น

ภาพที่ 3.8 อังกะลุงราว

ภาพที่ 3.9 พิณ

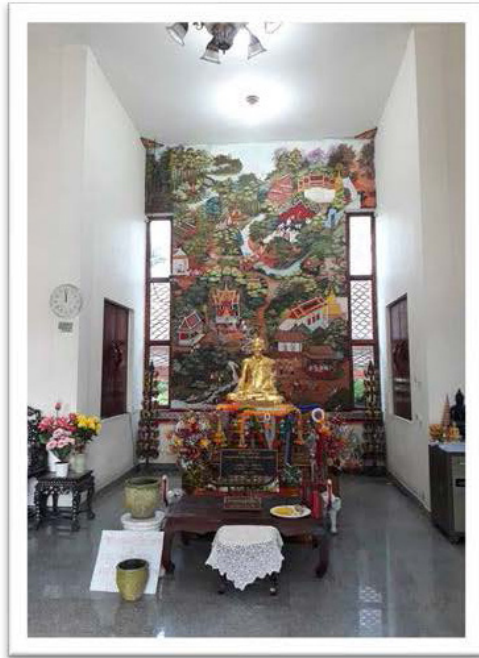

4. วัด ตลอดคลองบางเขนระยะทางประมาณ 8.50 กิโลเมตร นับตั้งแต่ว่าปากแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงคลองเปรมประชากร มีวัดที่สำคัญถึง 9 วัด สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเมื่อศึกษาจากประวัติของแต่ละวัด มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมีศิลปกรรมสำคัญภายในวัด รวมทั้งพระพุทธรูป และพระเกจิอาจารย์ที่เป็นที่นับถือของชาวบ้านตั้งแต่วัดที่อยู่ต้นคลองยัน วัดที่อยู่ปลายคลอง

วัดปากน้ำ สันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2125 หรือกล่าวได้ว่าวัดนี้มีอายุประมาณ 435 ปี พระภิกษุที่จำพรรษาในวัดปากน้ำ ให้ข้อมูลว่าในช่วงประมาณ พ.ศ. 2482 หรือเมื่อประมาณ 78 ปีที่แล้ว หลวงปู่เก่าวโร (พระมงคลนนทคุตติ) อดีตเจ้าอาวาส ได้มาจำพรรษาที่วัดปากน้ำ เนื่องจากไม่มีเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสวัดได้มรณภาพ คณะสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ และชาวบ้านจังหวัดนนทบุรีเห็นชอบให้ท่านไปปกครองดูแลวัดปากน้ำ ในฐานะรักษาการเจ้าอาวาสด้วยเห็นว่าท่านมีความรู้หลากหลายด้าน และที่สำคัญท่านเป็นพระที่สมณะ เป็นที่เคารพศรัทธาของญาติโยม และไม่มีพระสงฆ์รูปใดที่เหมาะสมเท่ากับหลวงปู่เก

วัดมัจฉนติการาม (วัดน้อย) เป็นวัดราษฎร์ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าถูกสร้างขึ้นเมื่อใด และมีประวัติความเป็นมาอย่างไร จากการบอกเล่าของคนในพื้นที่เล่าว่าวัดนี้เริ่มสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ในอดีตเป็นวัดป่า เพราะตั้งอยู่ท่ามกลางสวนทุเรียนสวนกล้วยสวนหมากสวนส้ม ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระธุดงค์ที่ผ่านมาบางครั้งอาจมีพระจำวัดอยู่บ้างและบางครั้งไม่มีพระจำวัดเลย วัดจึงมีลักษณะร้าง

จนมาถึง พ.ศ. 2417 เจ้าจอมมารดาเที่ยงซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ 4 ทรงเข้ามาเป็นองค์อุปถัมภ์วัดแห่งนี้ เจ้าจอมมารดาเที่ยงได้ก่อสร้างศาสนวัตถุต่าง ๆ ตามหลักพระวินัยและกฎหมายบ้านเมือง และมีพระเกจิอาจารย์ชื่อดังคือ หลวงปู่อ่อน

ภาพที่ 3.10 รูปเหมือนหลวงปู่อ่อนวัดมัสฉัชติการาม

วัดฝาง สร้างในปี พ.ศ. 2200 หรือประมาณ 300 กว่าปี คาดว่าตรงกับยุคสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้มีการบูรณะพัฒนาในปี พ.ศ. 2486 และมีเกจิอาจารย์ที่เป็นที่เคารพของชาวบ้านซึ่งท่านเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดฝาง คือ หลวงปู่ทรัพย์

ภาพที่ 3.11 รูปเหมือนหลวงปู่ทรัพย์

วัดกล้วย สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2326 ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ส่วนงานประติมากรรมอันเป็นที่เคารพของผู้คนละแวกนี้ คือ พระพุทธรูป “หลวงปู่เขียว” ถือเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดแห่งนี้ ปัจจุบันประดิษฐานภายในพระวิหาร เหตุผลที่เรียกว่า หลวงปู่เขียว เพราะเมื่อคราวพบพระพุทธรูปองค์นี้ ภายหลังจากวัดกลายเป็นวัดร้าง ตามพระวรกายของพระพุทธรูปมีตะไคร่ขึ้น มีสีเขียวทั่วร่าง ชาวบ้านจึงเรียกพระพุทธรูปเป็นเช่นนี้ ด้วยลักษณะของพระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานแอ่นว่าเข้าข้างใน ซึ่งเป็นลักษณะ เฉพาะของพระพุทธรูปอุทธรุ่นที่ 3 ในช่วงต้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 20

ภาพที่ 3.12 หลวงปู่เขียว วัดกล้วย สันติธรรม

วัดเลียบราษฎร์บำรุง ตามประวัติเชื่อว่า สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2310 สมัยอยุธยาตอนปลายไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง เชื่อว่าชาวบ้านแถวนั้นช่วยกันสร้าง เดิมชื่อ “วัดเลียบ” ต่อมาเมื่อเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน หรือผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ได้มาช่วยอุปถัมภ์บำรุงวัดจึงได้นามว่า “วัดเลียบราชสัทธาธรรม” ต่อมาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ทรุตโทรมลง ชาวบ้านทั่วไปได้พร้อมใจกันบูรณปฏิสังขรณ์ ให้วัดเจริญรุ่งเรือง จึงได้ขนานนามว่า “วัดเลียบราษฎร์บำรุง” สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ภายในวัดพระวิหารหลวงพ่อโตเป็นอาคารจัตุรมุขเช่นกัน การประดับตกแต่งคล้ายพระอุโบสถ ภายในประดิษฐานพระมหากัจจายนะ (หลวงพ่อโต) ตามประวัติเชื่อว่า เป็นประติมากรรมเก่าแก่ภายในวัด

เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หลวงพ่อโต เป็นประติมากรรมองค์เดียวที่ไม่ได้รับความเสียหายจากภัยสงครามเป็นพระที่มีรูปร่างอ้วน พุงพลุ้ย ประทับนั่งขัดสมาธิ วางมือทั้งสองไว้ที่พุง พระพักตร์กลมใหญ่ เม็ดพระศกเป็นขมวด

ภาพที่ 3.13 หลวงพ่อโต วัดเลียบราชบุรินทร์บำรุง

วัดทางหลวง วัดทางหลวงเป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา (ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.ใด) นามเดิมว่า วัดใหม่ ในช่วงแรกสภาพเป็นวัดร้าง ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2471 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณที่ตั้งวัดได้ช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ เริ่มมีการแต่งตั้งพระมาเป็นผู้ปกครองวัด ปี พ.ศ. 2478 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมา 3 ปี วัดได้เปลี่ยนชื่อจากวัดใหม่ เป็นวัดทางหลวง

วัดโพธิ์ทองล่าง สร้างเมื่อสมัยกรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2319 ภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ประมาณ 9 ปี ใครเป็นผู้สร้างไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ที่ดินเดิมของวัดเป็นของยายจัน มารดาของหลวงปู่ใจ อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองล่าง ภายในวิหารพบพระศรีอาริย์เมตไตรย หรือพระศรีอาริย์ หมายถึง พระอนาคตพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะเสด็จลงมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิต เพื่อรอการเสด็จลงมาเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา

ภาพที่ 3.14 พระศรีอาริย์ วัดโพธิ์ทองล่าง

วัดทองสุทธาราม สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2270 ในช่วงสมัยอยุธยา ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในแถบนั้นเห็นว่าวัดมีจำนวนน้อย และห่างไกลจากบ้านเรือน จึงได้มอบที่ดินให้ตั้งวัดเพื่อชาวบ้านจะได้เดินทางสะดวก พื้นที่วัดบางส่วนเป็นสวนป่า ได้รับฉายาว่า โอเอซิสในกรุงเทพฯ

ภาพที่ 3.15 พระประธานภายในอุโบสถ

วัดเทวสุนทร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2412 ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลังเกิดสี่แยกทางน้ำจากการขุดคลองเปรมประชากร ต่อมาเปลี่ยนเป็น “วัดสุนทรिकาราม” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2445 ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อวัดเป็นวัดเทวสุนทรเพื่อให้เกิดเกียรติกับพระเทพประมุข(พุ่ม) และคุณหญิงสุน (ภรรยา) ผู้ซึ่งช่วยอุปถัมภ์วัด อุโบสถ “วัดเทวสุนทร” ถูกสร้างและซ่อมแซมถึง 3 ครั้งด้วยกัน โดยภายในพระอุโบสถสามารถสักการะพระสารีริกธาตุ และพระพุทธรชินราชรวมถึงมีรูปวาดฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติอีกด้วย

ภาพที่ 3.16 พระประธานภายในอุโบสถวัดเทวสุนทร

5. เรือ ประเทศไทยนับแต่อดีตมีแม่น้ำลำคลองมากมาย ชุมชนส่วนใหญ่มักตั้งถิ่นฐานอยู่ติดหรือใกล้แหล่งน้ำ เพื่อความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นการอาบ การกิน ตลอดจนการทำกิจกรรมอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านทุกคนต่างอาศัยและพึ่งพาสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งสิ้น การสัญจรทางน้ำจึงเป็นเส้นทางหลักที่ผู้คนในอดีตใช้พบปะติดต่อกัน เรือกลายเป็นพาหนะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ดังเช่นชาวบ้านในชุมชนคลองบางเขน สมัยก่อนแทบทุกบ้านจะต้องมีเรือ และมีอยู่สำหรับพักหรือจอดเรือของแต่ละบ้าน เวลาจะขึ้นฝั่งไปทำงานหรือไปทำธุระ ชาวบ้านจะพายเรือไปจอดพักเรือไว้ที่วัดโพธิ์ทองกลาง โดยในวันธรรมดามี

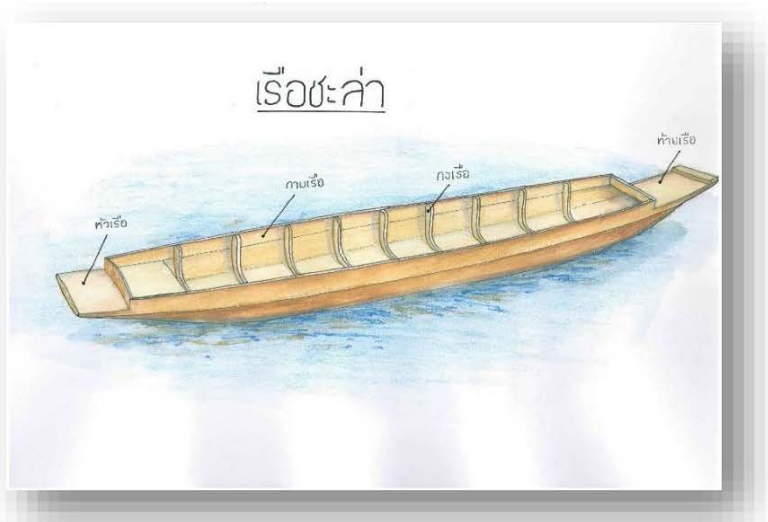

เรือชาวบ้านมาอาศัยจอดพักเรือประมาณ 20 ลำต่อวัน แต่หากเป็นวันพระใหญ่ที่ชาวบ้านจะพายเรือมาทำบุญที่วัดกัน จะมีเรือมาจอดพักซ้อนกันมากนับได้ถึง 100 ลำทีเดียว

อย่างไรก็ตาม “เรือ” ที่ชาวบ้านใช้สัญจรกันในคลองบางเขนมีหลากหลายประเภทตามลักษณะการประกอบเรือและลักษณะการใช้งาน (พ.อ.อ. มโน กล่อมเอี้ยง. สัมภาษณ์. 2563) สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. เรือขุด หมายถึง เรือที่นำท่อนซุงทั้งต้นมาขุดให้เป็นลำเรือไม้ซุงที่นิยมนำมาทำเรือ คือ ไม้สัก เนื่องจากเนื้อไม้สักมีความทนทานมาก ขนาดของเรือขึ้นอยู่กับขนาดความกว้างและยาวของไม้ซุงที่หาได้ ชาวคลองบางเขนเล่าว่า สมัยก่อนต้องหาซื้อไม้ซุงขนาดใหญ่เพื่อนำมาใช้ขุดเรือ ภายหลังมีพ่อค้าขุดซุงทำเป็นเรือแล้วและล่องมาขายจากภาคเหนือ ไม่จำเป็นต้องไปเที่ยวหาซื้อไม้ซุงเพื่อจะมาขุดเรืออีก เพราะในภาคกลางหาไม้ซุงขนาดใหญ่ยาก เรือขุดที่มีใช้สัญจรในคลองบางเขน ได้แก่

1.1 เรือชะล่า เรือชะล่ามักจะมีขนาดยาวตั้งแต่ 3 วาขึ้นไป และใช้ไม้ซุงที่มีความยาวและลำต้นตรงมาขุดเป็นลำเรือ หัว-ท้ายเรือตัดเหมือนกัน เวลาพายเรือขากลับจึงไม่จำเป็นต้องกลับหัวเรือ ท้องเรือโค้งแบน สามารถเข็นในท้องนาได้ นอกจากใช้เพื่อการสัญจรไปมาแล้ว ชาวนาจึงนิยมใช้เรือชะล่าเพื่อขนข้าวเปลือกไปสีหรือขนข้าวไปขายที่ตลาดบางเขน เรือชะล่าเหมาะกับการสัญจรในน้ำนิ่งเช่นในคลอง พายออกแม่น้ำไม่ได้เพราะไม่สู้คลื่น ถ้าเจอคลื่นเรือจะล่มทันที

ภาพที่ 3.17 ภาพเรือชะล่า

1.2 เรือหมู ใช้ไม้ซุงที่ไม่ยาวนัก แต่ขุดทำเป็นเรือชะล่าไม่ได้ จึงนำมาขุดทำเป็นเรือหมูแทนหัว-ท้ายเรือมีลักษณะแหลม ความยาวของลำเรือมีขนาดประมาณ 3 วา มีขนาดเล็กเช่นเดียวกับเรือบด แต่มีน้ำหนักมากกว่าและพายได้ช้ากว่าเรือบดในด้านความทนทาน เรือหมูมีความทนทานมากกว่าเรือบด

2. เรือต่อ หมายถึง เรือที่นำไม้ซุงมาเลื่อยเป็นแผ่นยาว ๆ แล้วจึงนำมาต่อเป็นเรือภายหลัง ส่วนใหญ่มักไปจ้างต่อเรือในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ที่คลองบางศรีทอง เป็นต้น ไม้ที่นิยมนำมาต่อเรือส่วนมากจะเป็นไม้สัก เพราะเนื้อไม้อ่อน สามารถตัดเข้ารูปเรือได้ง่าย ไม้ชนิดอื่นมีใช้บ้างแต่มีไม่มาก เช่น ไม้ยาง ไม้โมก ฯลฯ โดยจะนำไปต่อเป็นเรือขนาดเล็ก เช่น เรือบด แต่ความคงทนของเนื้อไม้สู้ไม้สักไม่ได้ เรือต่อที่ใช้สัญจรในบริเวณคลองบางเขนมีหลายชนิด ได้แก่

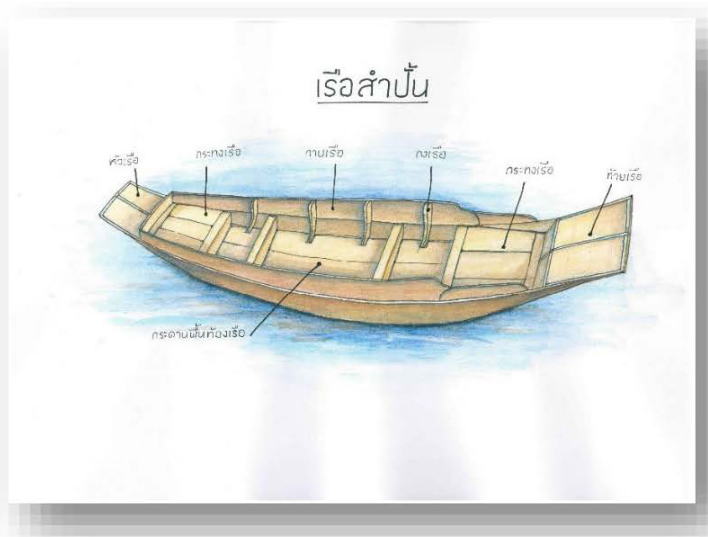
2.1 เรือจ้าง หรือเรียกกันว่า เรือแจว เป็นเรือต่อขนาดค่อนข้างใหญ่ คนสามารถยืนแจวได้โดยไม่โคลง ลักษณะหัว-ท้ายเรือตัด แต่ด้านท้ายเรือจะเข็ดสูงกว่าหัวเรือ มีความยาวประมาณ 3 วา ชาวบ้านใช้เรือจ้างสำหรับขนส่งผลไม้ไปขาย เช่น ส้ม มีบางบ้านยังประยุกต์นำเครื่องยนต์ไปติดใส่ในเรือจ้างเช่นเดียวกับเรือเครื่องก็มี เช่น เรือจ้างบ้านที่สามารถที่นำเรือจ้างไปใส่เครื่องยนต์ซึ่งในสมัยนั้นราคาเครื่องยนต์มีราคาแพงมาก เครื่องละประมาณ 3 พันกว่า ถ้าเทียบกับราคาทองคำในสมัยนั้นที่ราคาบาทละ 400 บาท (สามารถ มั่งมีสิน. สัมภาษณ์. 2563)

ภาพที่ 3.18 ภาพเรือจ้างซึ่งเป็นภาพจริงของคนคลองบางเขน

2.2 เรือสำปั้น มีลักษณะคล้ายเรือจ้างแต่จะมีขนาดสั้นและเล็กกว่าท้ายเรือสูง ไม่สามารถยืนแจวได้ต้องนั่งพาย ความยาวของลำเรือมีขนาดประมาณ 8-10 ศอก

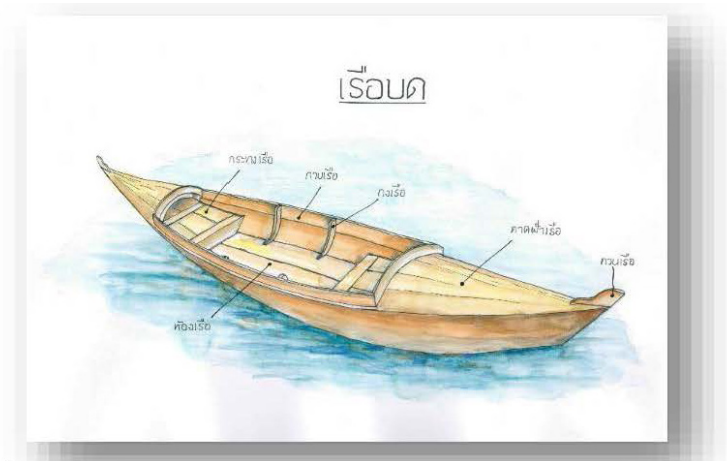
ชาวบ้านใช้เพื่อการสัญจรและเพื่อบรรทุกของ เช่น ใช้ขนพืชและผลไม้ในสวนไปขาย หรือพ่อค้าแม่ค้ามักใช้เรือสำปั้นเพื่อพายขายของ ถ้าพายมาไกลมากจะแวะหาที่จอดและนอนพักค้างคืนกันในเรือ

ภาพที่ 3.19 ภาพเรือสำปั้น

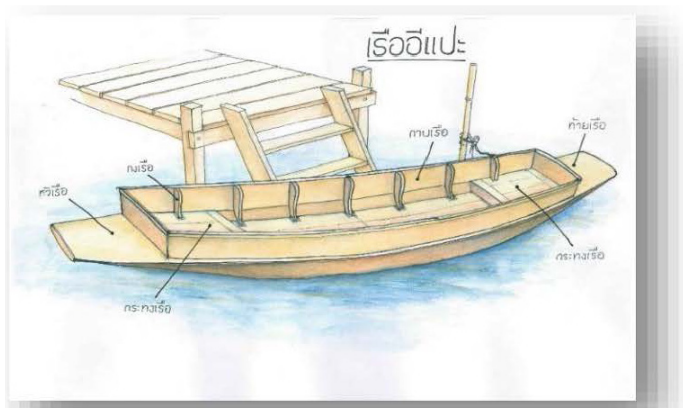
2.3 เรือบด เป็นเรือต่อขนาดเล็ก หัว-ท้ายเรือแหลม เวลาพายมีความคล่องตัวสูง สามารถทำความเร็วได้มากกว่าเรือประเภทอื่น นั่งได้ประมาณ 2 คน ความยาวของเรือมีขนาดประมาณ 6-8 ศอก ชาวบ้านมักใช้เรือบดเป็นเรือพาหนะประจำตัว ใช้สำหรับพายสัญจรทั่วไป ดังนั้น บ้านที่มีสมาชิกหลายคนอาจมีเรือบดใช้มากกว่า 1 ลำก็ได้ เรือบดไม่สามารถพายออกแม่น้ำได้ ถ้าเจอคลื่นแม่น้ำเรือจะล่มที่คลองบางเขนในอดีตมีช่างที่รับต่อเฉพาะเรือบดคือ บ้านคุณตาหมอ

ภาพที่ 3.20 ภาพเรือบด

2.4 เรืออีแปะ เป็นเรือที่ต่อสำเร็จแล้วและล่องจากภาคเหนือลงมา ขายที่ภาคกลาง ไม้ที่นิยมใช้ต่อเรือคือไม้สัก ลักษณะของหัว-ท้ายเรือจะเซิด ขึ้นเล็กน้อย เรือจะคล้ายเรือชะล่าผสมกับเรือหมู ขนาดของเรือมีหลายขนาด ที่นิยมต่อเรือใช้กันก็จะมีตั้งแต่ 6 ศอกไปจนถึง 4 วา ใช้สำหรับพายหรือนำมา วางเครื่องทางยาวก็ได้

ภาพที่ 3.21 ภาพเรืออีแปะ

นอกจากนี้ ชาวบ้านในบริเวณคลองบางเขนยังต่อเรือโดยดัดแปลงลักษณะของเรือให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันและเพื่อให้สะดวกต่อการใช้งานอีกด้วย เช่น

เรือเครื่อง ลักษณะคล้ายเรือจ้างแต่จะใหญ่และแบนกว่า ท้ายเรือจะไม่เชิดสูงชัน ชาวบ้านจะนำเรือมาวางติดในลำเรือ หรือบางครั้งก็นำเรือมาวางติดในเรือจ้างเลยก็มี

เรือหางยาว เป็นเรือต่อตามลักษณะการใช้งาน ชาวบ้านจะใส่เครื่องหางยาวเมื่อต้องการทำความเร็ว หัวเรือจะแหลมเชิดขึ้น ท้ายเรือจะตัดตามลักษณะการวางเครื่อง ขนาดความยาวจะขึ้นกับการใช้งานว่า ต้องการบรรจุคนนั่งจำนวนกี่คน คลองบางเขนเป็นคลองที่ไม่กว้างนัก ชาวบ้านจึงนิยมต่อเรือหางยาวมาใช้งานอยู่ระหว่างขนาด 5-9 ที่นั่ง โดยบ้านที่มีเรือหางยาวใช้มักเป็นบ้านที่มีฐานะ

เรือสองตอน เป็นเรือที่ต่อมาเพื่อใช้กับเครื่องเรือหางยาวโดยเฉพาะ ลักษณะของเรือจะคล้ายเรือหางยาวแต่จะกว้างและเตี้ยกว่า ท้องเรือจะทำเป็น 2 ตอน เป็นเรือเครื่องที่ท้ายเรือหัวแหลมเพื่อให้เรือวิ่งได้เร็วขึ้น ไม้ที่ทำส่วนมากจะใช้ไม้ที่มีน้ำหนักเบา

เรือพระ สำหรับให้พระภิกษุใช้พายออกบิณฑบาต ลักษณะของเรือจะคล้ายกับเรือสำปั้น แต่จะเพรียวและมีขนาดเล็กกว่า หัว-ท้ายเรือจะเชิดสูงสามารถพายได้อย่างรวดเร็ว ถ้าวัดไหนมีเด็กวัดช่วยพาย ขนาดลำเรือที่ใช้ก็จะมีความยาวและใหญ่ขึ้น แต่ถ้าพระสงฆ์รูปใดไม่มีเด็กวัดช่วยพาย ต้องพายไปบิณฑบาตเองบางทีจะใช้เรือลำเล็ก ๆ นั่งพายได้คนเดียว สามารถพายออกตาม

ริมฝั่งแม่น้ำได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันไม่มีการต่อเรือพระใช้กันแล้ว แม้จะยังมีพระสงฆ์พายเรือเพื่อออกบิณฑบาตอยู่ โดยเรือที่พระใช้ออกบิณฑบาตในปัจจุบันคือเรืออีแปะแทน

วิถีชีวิตคนคลองบางเขนในอดีตต่างผูกพันกับคลองและเรืออย่างยิ่ง “เรือ” สำหรับคนคลองบางเขนไม่ได้เป็น เพียง “พาหนะ” ที่ชาวบ้านใช้เพื่อสัญจรและขนส่งสินค้าเท่านั้น แต่ “เรือ” ยังเปรียบดังชีวิตและลมหายใจของคนคลองบางเขนในอดีต ดังที่นายสามารถ มั่งมีสิน กรรมการและเหรัญญิกชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ได้เล่าให้คณะทำงานฟังว่า “ตนรักเรือมาก ฟังเสียงเรือก็จะรู้ทันทีว่าเป็นเรือลำนั้นเป็นเรือจากที่ไหนมาจากในคลองหรือเป็นเรือมาจากต่างถิ่น ตนเป็นคนที่ชอบเรือชอบไม่มาก ตั้งแต่จำความได้ก็ใช้เรือมาแต่เด็ก ใช้ทั้งเรือพายและเรือเครื่อง เพราะต้องพายเรือไปเรียนหนังสือ ไปพบปะญาติมิตรไกลถึงรังสิต และบางบัวทอง โดยมากผู้คนในคลองล้วนเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้านที่ต่างรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดีเกือบทั้งลำคลอง เรือสำหรับตนจึงเป็นมากกว่าการสัญจรทางน้ำ เรือชนิดต่าง ๆ ที่มีใช้ในคลองบางเขนไม่เพียงสะท้อนให้เห็นการประกอบอาชีพหลักของผู้คนในคลองบางเขนว่ามีทั้งที่เป็นชาวสวนและชาวนา เช่น ชาวนาจะใช้เรือชะล่าสำหรับบรรทุกข้าว ฯลฯ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของของคนในคลองบางเขน เช่น ประเพณีแห่เรือชักพระในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี หรือเวลาบ้านไหนจัดงานแต่งงาน งานบวช คนในคลองก็จะนำเรือมาช่วยเหลือกัน เช่น เรือบ้านพิมโนสมัยก่อนจะขอมาใช้เป็นเรือช่วยงานหรือเรือรับส่งแขกเวลาบ้านไหนจัดงาน ซึ่งในอดีตเรือ

ชาวบ้านที่อาสาช่วยงาน จะมีสัญลักษณ์พิเศษ คือจะมีผ้าขาวม้า 1 ผืนซึ่งเจ้าภาพจะแจกให้เป็นสินน้ำใจมาผูกไว้ที่หัวเรือ ฉะนั้นเวลาเรือลำนี้วิ่งผ่านก็จะเป็นที่รับรู้กันของคนคลองว่า ถ้าจะมาร่วมงานของบ้านนี้สามารถขึ้นเรือลำไหนมาร่วมงานด้วยได้บ้าง”

อนึ่ง เรือแต่ละลำมีอายุการใช้งานแตกต่างกัน โดยเรือชุดจะมีความคงทนมากกว่าเรือต่อ ยิ่งเรือ 2 ตอน มักไม่ค่อยทนทาน เมื่อใช้งานเสร็จจะต้องยกขึ้นเก็บ หากเรือเกิดชำรุดหรือมีรอยร้าวจะต้องยกขึ้นบกเพื่อซ่อมแซมและยาเรือในจุดที่เรือร้าว ดังนั้นจึงมีหลายบ้านที่มีเรือใช้มากกว่า 1 ลำ ซึ่งก็ขึ้นก็กับความต้องการใช้งานของจำนวนคนในบ้านด้วย เช่น เรือของบ้านคุณ สามารถ ซึ่งเล่าว่า “สมัยก่อนที่บ้านจะมีเรือประมาณ 3 ลำ ซึ่งอย่างน้อยต้องมี 2 ลำที่สามารถใช้งานได้จริง โดยต้องเผื่อสำรอง 1 ลำ เวลาที่เรือร้าวหรือชำรุดซึ่งจะต้องนำไปซ่อมแซมชันยาเรือที่ร้าว”

การชันยาเรือถือเป็นภูมิปัญญาหนึ่งของคนคลอง ทุกบ้านจะต้องมีอุปกรณ์ไว้สำหรับซ่อมแซมเรือของตนให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานอยู่เสมอ ซึ่งอุปกรณ์ที่สำคัญสำหรับการชันยาเรือมีดังต่อไปนี้

1. ผงชัน
2. น้ำมันยาง
3. ปูนแดง (สรรพคุณทำให้แข็งตัว)
4. หมัน (เส้นเชือกสำหรับช่วยยึดเป็นโครงประสานให้ชันน้ำมันยางเกาะแน่นขึ้นในกรณีที่ยึดต่อของไม้ทั้ง 2 แผ่นมีความห่างมาก หมันจะช่วยยึดไม่ให้ชันน้ำมันยาที่ทาทะลุไปอีกด้านหนึ่งของแผ่นไม้

1. น้ำมันก๊าด ในกรณีที่เรือเกิดรั่วกะทันหัน แต่จำเป็นต้องรีบใช้เรือให้ ผสมน้ำมันก๊าดลงไปด้วยจะช่วยให้ชั้นน้ำมันยาที่ทาไปแข็งตัวเร็วขึ้น ใช้ น้ำมัน ก๊าดผสมจาก 2 วัน ก็อาจจะใช้เวลา 2 ชั่วโมง

2. เหล็กขูดชั้นยาเรือ ชาวบ้านดัดแปลงขึ้นมาสำหรับใช้ในการ ซ่อมแซมเรือ โดยจะขูดชั้นเก่าทิ้งก่อนจะชั้นยาใหม่เข้าไป

ภาพที่ 3.22 อุปกรณ์ในการชั้นยาเรือ

เครื่องคร้ว เช่น ครก โม่ ชั่งทองเหลือง ถาดทองเหลือง ฯลฯ

ถาดทองเหลือง ใช้นึ่งขนม เช่น ขนมหม้อแกง ขนมสังขยา ขนมสาเลี
ขนมชั้น เป็นต้น เป็นถาดสี่เหลี่ยมทำด้วยทองเหลือง มีหูจับสองข้าง สีเหลี่ยม
จัตุรัส กว้าง 30 ซม. สูง 4 ซม.

ภาพที่ 3.23 ถาดทองเหลือง

เสวียน เป็นของใช้ชนิดหนึ่ง ทำด้วยหญ้า หวาย หรือฟาง เป็นต้น ถักหรือมัดเป็นวงกลม ใช้รองกันหม้อที่หุงต้มด้วยเตาฟืนหรือเตาถ่าน

ภาพที่ 3.24 เสวียน

3.เครื่องมือเกษตร เช่น รั้ววิดน้ำ เครื่องสีข้าว มีดอีหวด พลั่วหาง
เหยี่ยว เลื่อยดิ่ง แครง ชังโลง ทะเลง ถังข้าว ฯลฯ
ถังน้ำสังกะสี ใช้ตักน้ำ

ภาพที่ 3.25 ถังน้ำสังกะสี

ชังโลง หรือชะโลง ชังโลงเป็นภาชนะสำหรับวิดน้ำส่วนใหญ่ใช้กับ
พื้นที่นา

ทะเลง สำหรับชาวสวนแล้วต้องมีทุกบ้าน อย่างน้อย 5-6 อัน เอาไว้
ใช้สำหรับสาดน้ำให้ต้นไม้ในสวน เช่น ใช้สาดน้ำให้ต้นส้ม ต้นทุเรียน วิธีการใช้
คนรดสามารถยืนค่อมท้องร่องสวนได้ สามารถรดน้ำได้ทั้งสองฝั่ง

แครง ภาชนะสำหรับรดน้ำ ใช้รดน้ำวงแคบ ๆ รดตามโคนต้นไม้ ใช้
ยืนบริเวณอกร่อง ริมตลิ่ง ตำแหน่งที่ยืนรดน้ำกับต้นไม้อยู่ในตำแหน่งเดียวกัน
สามารถรดข้ามฝั่ง ข้ามท้องร่องได้

งอบ ใช้สวมศีรษะ นอกเหนือจากผ้าโพกศีรษะ เพื่อการกันแดดกันฝน

ภาพที่ 3.26 งอบ

ถังไม้สกัดหลวงตวงข้าว ใช้ตวงข้าว

ภาพที่ 3.27 ถังไม้สกัดหลวงตวงข้าว

4. เครื่องมือเครื่องใช้ด้านหมอยา เช่น ตราชั่งยา ตำรายา ซองยา ฯลฯ
ตาชั่งตวงยาจีน ใช้ชั่งตวงยาจีน

ภาพที่ 3.28 ตาชั่งตวงยาจีน

5. ประเภทเงินตรา เช่น เหรียญรู จินพดด้วง ธนบัตรเก่า ฯลฯ

ภาพที่ 3.29 เงินพดด้วง

6.ประเภทของใช้ เช่น เตารีดถ่าน ตะเกียงเจ้าพายุ หีบโบราณ ฯลฯ

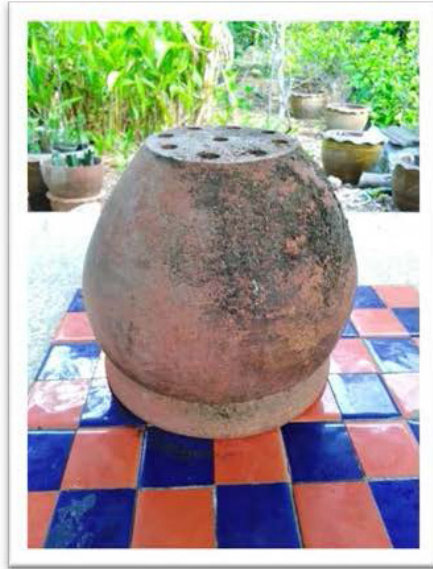

ภาพที่ 3.30 หีบโบราณ

ภาพที่ 3.31 ฝาปิดกระทะ

ภาพที่ 3.32 โอง

ภาพที่ 3.33 เลื่อย

7. รูปภาพโบราณแสดงวิถีชีวิตคนคลองบางเขน

ภาพที่ 3.34 บ้านริมน้ำของคนคลองบางเขน

ภาพที่ 3.35 บริเวณสะพานข้ามคลองบางเขน บนถนนงามวงศ์วาน ในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.36 การเล่นกีฬาของชาวบ้าน

ภาพที่ 3.37 การแสดงโขนชักในงานมหรสพ ณ วัดทางหลวง

ภาพที่ 3.38 การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาของชาวคลองบางเขน

ภาพที่ 3.39 บริเวณท่าเรือ ริมคลองบางเขน ณ หน้าวัดโพธิ์ทองล่าง

8. เอกสารโบราณ การบันทึกตำรายา บทสวด

ภาพที่ 3.40 ใบลาน บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการรักษา

ภาพที่ 3.41 สมุดไทยขาว ค้นพบ ณ วัดทองสุทธาราม

9.เครื่องจักสาน ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 3.42 ตะกร้าสาน สำหรับใส่อาหารไปวัด

ภาพที่ 3.43 กระบุง กระจาด

10. สมุนไพร

น้ำยาอุทัย ในการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย สูตรคุณหมอจร อินทรมานิต ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องสมุนไพรและการรักษาโรค ท่านได้ขึ้นทะเบียนยาพื้นบ้านไว้หลายชนิด เช่น ยากวาดแสงหมึก ยาหอมสุคันธา ยาหอมหมอจร ยาฟอกเลือด ยาธาตุกินดี ฯลฯ ส่วนน้ำยาอุทัยจัดเป็นน้ำสมุนไพร ดื่มเพื่อบำรุงสุขภาพ แม้ไม่ได้ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าคุณหมอจรได้ขึ้นทะเบียนตำรับยาสูตรน้ำยาอุทัยของท่านไว้ แต่ก็ถือว่าน้ำยาอุทัยสูตรคุณหมอจรมีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากตำรับของผู้อื่น เนื่องจากน้ำยาอุทัยสูตรนี้หมอจรได้ศึกษาและทดลองปรับจากหลาย ๆ ที่ สมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์และเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เพื่อเป็นองค์ความรู้ของชุมชนคลองบางเขนต่อไป

ภาพที่ 3.44 คุณหมอจร อินทรมานิต

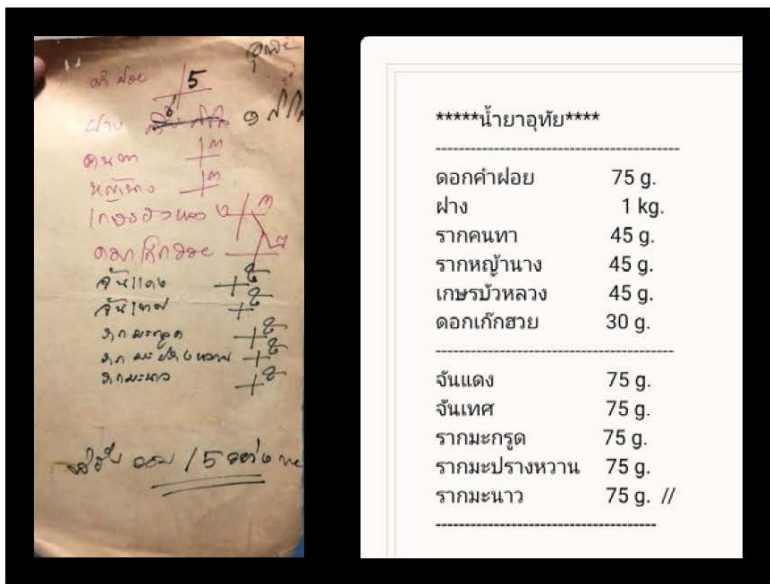
ส่วนผสมและสรรพคุณของสมุนไพร

1. ผาง 1 ถ้วย หรือประมาณ 18 ช้อน
2. จันทน์เทศ 1 ถ้วย หรือประมาณ 19 - 20 ช้อน
3. ดอกคำฝอย 1 ถ้วย
4. รากมะปราง ประมาณ 5 ช้อน
5. คนทา ประมาณ 3 ช้อน
6. รากหญ้านาง ประมาณ 5 ช้อน
7. รากมะนาว ประมาณ 3 ช้อน
8. รากมะกรูด ประมาณ 3 ช้อน
9. จันทน์เทศ ประมาณ 1/4 ถ้วย
10. เกษรบัว ประมาณ 1/4 ถ้วย
11. เก๊กฮวย ประมาณ 1/4 ถ้วย

วิธีทำ

1. นำสมุนไพรทั้ง 11 ชนิดไปล้างให้สะอาด แล้วห่อด้วยผ้าขาวบาง 7 ชั้น มัดให้แน่นเพื่อไม่ให้ตกตะกอน
2. นำสมุนไพรที่มัดไว้วางในหม้อต้ม เติมน้ำให้ท่วมผ้าขาวบาง ใช้ไฟอ่อน ๆ ต้มประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง

ภาพที่ 3.45 สูตรน้ำยาอุทัย ของคุณหมอขจร อินทรมานิต

สรรพคุณของสมุนไพรที่ใช้ทำน้ำยาอุทัย

ภาพที่ 3.46 เกษรบัว ช่วยบำรุงกำลังบำรุงปอด

ภาพที่ 3.47 เก็ทฮวย แก็กระหายบำรุงสายตาแก้ร้อนใน

ภาพที่ 3.48 คำฝอย ช่วยลดไขมันในเลือดบำรุงประสาท

ภาพที่ 3.49 จันทร์เทศ ช่วยบำรุงธาตุขับลม

ภาพที่ 3.50 รากมะกรูด ช่วยขับเสมหะ ไส้ลม

ภาพที่ 3.51 รากย่านาง ช่วยแก้ไข้แก้พิษตานซาง

ภาพที่ 3.52 ฝาง ช่วยบำรุงเลือดแก้ร้อนในกระหายน้ำ

ภาพที่ 3.53 คนทา ช่วยแก้ท้องร่วง

ภาพที่ 3.54 รากมะปรางหวาน ถอนพิษสำแดง แก้อาการไข้ป่า

ภาพที่ 3.55 จันทน์แดง ช่วยลดความร้อนบำรุงหัวใจ

ภาพที่ 3.56 รากมะนาว ช่วยแก้สตีหลงลืม

ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องไม่ได้

ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมแบบจับต้องไม่ได้ ประกอบด้วย 2 ประเภท คือ อาหาร และประเพณี

1. อาหาร คนคลองบางเขนมีอาหารคาวหวานหลากหลายชนิด แต่อาหารหลายชนิดเป็นสูตรลับเฉพาะของคนคลองบางเขน แบ่งออกเป็น อาหารคาว และอาหารหวาน ดังนี้

1.1 อาหารคาว

ขนมจีนน้ำพริก

ส่วนผสม : ถั่วเขียวซีกเราะเปลือก มะพร้าวขูด (ที่ยังไม่ได้คั้น) ถั่วลิสงคั่วป่น พริกแห้งเม็ดใหญ่ (แช่น้ำจมน้ำทิ้งเมล็ด) หอมแดงปอกเปลือก กระเทียม ข่า (ฝานเป็นแว่น) รากผักชี กุ้ง (ปอกเปลือกผ่าหลัง) กะทิ หมูสับ น้ำตาลปีบ เกลือป่น น้ำมะขามเปียก น้ำมะนาว น้ำมะกรูด น้ำส้มซ่า กระเทียม ฝานบาง หอมแดงซอย น้ำมันพืชสำหรับผัดเครื่องเคียงได้แก่ ขนมจีน หัวปลี ซอย และผักสดตามชอบ

วิธีทำ :

1. นำถั่วเขียวไปคั่วในกระทะให้หอมและมีสีออกน้ำตาลนิด ๆ จากนั้นใส่ถั่วเขียวที่คั่วแล้วลงในเครื่องปั่นอาหารปั่นจนละเอียด
2. นำมะพร้าวขูดไปคั่วในกระทะให้เหลือง
3. เจียวกระเทียมและหอมแดงให้เหลืองกรอบ

4. นำพริกแห้งที่แช่น้ำจนนิ่มแล้วไปปั่น เติมน้ำเปล่าลงไปเล็กน้อย ปั่นจนละเอียด จากนั้นนำมากรองเอาเม็ดออก เอาเฉพาะน้ำพริกชั้น ๆ คั้นให้ได้ประมาณ 1 ถ้วยแกงโต ๆ

5. นำหอมแดง กระเทียม และข่าไปคั่วไฟให้หอม

6. นำหอมแดง กระเทียม และข่าที่ย่างไฟแล้วไปโขลกหรือปั่นรวมกับรากผักชี ตักใส่ถ้วย เตรียมไว้

7. นำกุ้งไปต้มในน้ำกะทิจนสุก แล้วนำกุ้งมาปั่นหรือโขลกให้ละเอียด

8. แบ่งน้ำพริกที่คั้นเอาไว้มาผัดกับน้ำมันพืชในกระทะจนหอมใส่เครื่องที่โขลกไว้ลงผัดกับน้ำพริกให้เข้ากันแล้วใส่น้ำกะทิที่เหลือจากต้มกุ้งลงไปเล็กน้อย จากนั้นใส่น้ำเนื้อกุ้งลงไปตามด้วยหมูสับลงไปผัดจนสุก ปิดไฟ เตรียมไว้

9. ใส่กะทิที่เหลือลงในหม้ออีกหนึ่งใบ นำขึ้นตั้งไฟ จากนั้นเทส่วนผสมน้ำพริกที่ผัดไว้เมื่อครู่ลงไปแล้วใส่มะพร้าวคั่ว ถั่วลิสงป่น และถั่วเขียวป่นลงไป

10. ใส่น้ำตาลปีบลงไปประมาณ 1/2 ก.ก. ตามด้วยเกลือป่น หรือใช้น้ำปลาแทน ใส่น้ำมะขามเปียก น้ำมะนาว และน้ำมะกรูด ปรงให้ได้รสเปรี้ยว นำ คู้ไปกับรสหวานและเค็ม

11. นำน้ำพริกคั้นไปผัดกับน้ำมันพืชอีกครั้ง แล้วเทน้ำพริกที่ผัดไว้ลงในหม้อ คนผสมให้เข้ากัน จากนั้นใส่กระเทียมเจียว หอมแดงเจียว และผิวมะกรูดลงไป

12. ซอยหัวปลีแล้วแช่ในน้ำ ใส่เปลือกมะกรูดลงไปจะทำให้หัวปลีชอยไม่ดำและมีกลิ่นหอม ตักน้ำพริกใส่ถ้วย เสิร์ฟพร้อมขนมจีน และเครื่องเคียง

ภาพที่ 3.57 ขนมน้ำพริก

พลิกกะเกลือ

พริกกะเกลือเป็นอาหารโบราณประเภทเครื่องจิ้มที่เป็นที่นิยมมากของชาวไทยและชาวมอญมาตั้งแต่อดีต ด้วยเป็นอาหารที่มีขั้นตอนในการทำง่าย ไม่ซับซ้อน เวลาหิวนำมาคลุกกับข้าวสวยร้อน ๆ ก็อิ่มอร่อยได้

ส่วนผสม

1. มะพร้าวขูด
2. เกลือ
3. น้ำตาลปีบ (น้ำตาลมะพร้าวหรือน้ำตาลโตนด)
4. พริกป่น (ถ้าต้องการเพิ่มรสเผ็ด)

ขั้นตอนการทำ

1. นำมะพร้าวขูดไปคั่วในกระทะให้เหลือง เปิดไฟอ่อน ๆ ค่อย ๆ คั่ว ห้ามเปิดไฟแรง
2. นำมะพร้าวขูดที่คั่วจนเหลืองแล้วเทใส่ครกแล้วตำให้น้ำมันแตกตัว ออกจากเนื้อมะพร้าว เวลาตำอย่าใส่มะพร้าวคั่วในครกมากเกินไป จะทำให้ตำแล้วมะพร้าวไม่แหลก น้ำมันจะไม่ออก
3. ใส่เกลือและน้ำตาลปีบผสมเล็กน้อยเพื่อให้มีรสหวาน ๆ เค็มๆ ประกอบปริมาณตามความชอบ ถ้าต้องการรสเผ็ดให้ผสมพริกป่นเพิ่ม

ภาพที่ 3.58 พลิกกะเกลือ

1.2 อาหารหวาน

ขนมกระยาสารท

ขนมกระยาสารทเป็นขนมโบราณ มีความพิเศษตรงที่เป็นขนมประจำเทศกาลงานบุญประเพณี จะทำเฉพาะเทศกาล คือทำในช่วงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 หรือที่เรียกว่า งานสารทเดือนสิบ ซึ่งตรงกับเดือนกันยายน

ชาวบ้านจะกวนกระยาสารมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว จนกลายเป็นประเพณีสารทไทย หรือเทศกาลกวนขนมกระยาสารในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่ได้พูดคุยสอบถามเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เก๋ารวมถึงได้เห็นการสาธิตทำขนมกระยาสารสูตรป่าเล็ก (ครอบครัวสีจ่าย) ซึ่งกรรมวิธีการทำขนมกระยาสารสูตรป่าเล็กนั้น มีเคล็ดลับเฉพาะที่ถูกถ่ายทอดมาจากพี่สาว กระยาสารทจะมีความเหนียวหนึบเคี้ยวมัน เมล็ดธัญพืชต่าง ๆ จะเกาะตัวจับกันแน่นมีความหวานหอมจากน้ำอ้อยแท้ และจะอร่อยยิ่งขึ้นถ้าทานคู่กับกล้วยไข่ กระยาสารทสูตรของป่าเล็กจะใส่นมข้นหวานเพิ่มด้วย เพื่อให้ขนมมีความหวานมันยิ่งขึ้น

ป่าเล็กเล่าว่า สมัยก่อนเกือบทุกบ้านจะทำกระยาสารทเอง เพราะต้องทำเพื่อนำไปถวายพระในงานบุญสารทเดือน 10 ของทุกปี แต่สมัยนี้ไม่ค่อยมีคนทำเองแล้ว ซื้อมาจากร้านค้าง่ายกว่า เพราะกรรมวิธีเยอะและยุ่งยาก ไม่คุ้มการทำกระยาสารททำเองคนเดียวไม่ได้ ถ้ากวนไม่ทันกระยาสารทจะไหม้ แต่เดิมเวลาจะทำกระยาสารทจะต้องไปซื้อน้ำอ้อยแท้แถววัดทองสุทธาราม แต่ปัจจุบันต้องหาไปซื้อที่ตลาดบางบัวทอง

ส่วนผสม

(ขนมกระยาสารท 1 กระทะ สูตรป่าเล็กชาวคลองบางเขน จะได้ขนมประมาณ 10 กิโลกรัม)

1. น้ำอ้อย 4 ลิตร
2. ถั่วลิสงคั่วนำเปลือกออก 3 กิโลกรัม
3. ข้าวเม่า ร่อนเอาเปลือกออก 3 กิโลกรัม

4. งา (นำมาล้างเอากรวดออก แล้วผึ่งให้แห้งก่อนแล้วนำมาคั่วให้หอม)
3 กิโลกรัม
5. ข้าวตอก 3 กิโลกรัม
6. น้ำกะทิ
7. น้ำปูนใส 1 แก้ว (ใสให้ขนมกรอบ)
8. มะนาว 3 ลูก
9. นมข้นหวาน 1 กระป๋อง
10. แปะแซ

ขั้นตอนการทำ

1. ใส่น้ำอ้อย น้ำกะทิ น้ำปูนใส น้ำมะนาว (ช่วยระบายระบบขับถ่าย) น้ำตาลกรวด น้ำตาลปีบ นมข้นหวาน แปะแซ ลงกระทะตั้งไฟใช้ไม้พายเคี่ยวจนกระทั่งเดือด

2. ใส่น้ำข้าวตอก $\frac{3}{4}$ ลงไปผสม ใช้ไม้พายคนให้ทั่วจนเริ่มเหนียวจนได้ที่ (ลองตักแบ่งจากในกระทะมาหยอดใส่ชัมน้ำ ถ้าจับเป็นก้อนแสดงว่าใช้ได้แล้ว)

3. จากนั้นจึงเทงา ข้าวเม่า และถั่วลันเตา ที่คลุกผสมกันไว้แล้วลงกระทะ ขณะเดียวกันก็ต้องมีมือพาย 2 พายช่วยกันพายส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากันจนแห้งแล้วรีบยกกระทะลงจากเตา ระหว่างนี้ห้ามหยุดพายเด็ดขาด มิฉะนั้น ระยะเวลาที่กั้นกระทะจะไหม้

4. จากนั้นต้องรีบตักระยะเวลาที่ใส่ถุ้งแล้วนำมาคั่วให้แบน แล้วจึงนำมาเข้าตัดแบ่งเป็นชิ้นเล็ก ๆ

ภาพที่ 3.59 ส่วนผสมของขนมกระยาสารท

ภาพที่ 3.60 ขั้นตอนการกวน

ภาพที่ 3.61 ขั้นตอนการติดและบรรจุใส่ห่อ

ขนมวง

ขนมวงเป็นขนมพื้นบ้านโบราณ มีต้นกำเนิดมาจากขนมโบราณของชาวไทใหญ่ เป็นรูปร่างกลมมีรูตรงกลางคล้ายกับกำไลหรือขนมโดนัท แต่เดิมเป็นขนมที่ชาวไทใหญ่ทำขึ้นในงานบุญ จากการลงพื้นที่คลองบางเขน คณะทำงานจาก มจช. พบว่าขนมวงเป็นขนมที่หาทานยาก คนที่รู้จักและทำขนมวงได้มีน้อย เนื่องด้วยขนมวงมีกรรมวิธีมาก ตั้งแต่การเตรียมส่วนผสมและขั้นตอนการทำซึ่งใช้เวลานาน ซึ่งในบริเวณคลองบางเขน ผู้ที่ยังมีทำขนมวงเป็นคือ ป้าสมเจตต์ กัลด์โพธิ์ คณะทำงาน มจช. จึงได้ไปขอสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมสูตรและวิธีการทำขนมวงไว้เป็นองค์ความรู้เรื่องขนมโบราณในคลองบางเขนต่อไป ซึ่งป้าเจตต์ได้กรุณาสาธิตและถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องขนมวงให้คณะทำงานได้เรียนรู้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเหนียว 2 ลิตร
2. แป้งข้าวเจ้า ½ ลิตร
3. แป้งสาลีเอนกประสงค์ เรียกแป้งหมี่หรือแป้งว่าวก็ได้
ใส่ประมาณ 1 ทัพพี (ใส่เพื่อให้กรอบ)
4. มะพร้าวขูด ½ กิโลกรัม
5. เกลือเล็กน้อย
6. น้ำตาลปีบ

7. น้ำมันมะพร้าว (น้ำมันบัว) สำหรับทอด
8. ใบเตยสด 4-5 ใบ

ขั้นตอนการทำ

1. นำแป้งข้าวเหนียวและแป้งข้าวเจ้าไม่รวมกัน ใส่ถุงแป้งทับน้ำออก ผสมแป้งว่าว เกลือ และมะพร้าวขูด จากนั้นนวดจนแป้งนิ่มเข้ากัน
2. ปั้นเป็นเส้นยาว ๆ แล้วจับเป็นวง ๆ เรียงใส่ถาดเตรียมทอด
3. เทน้ำมันมะพร้าวลงกระทะตั้งไฟกลางให้ร้อนใส่ใบเตยสดลงไป ในน้ำมันก่อนจะทอด ช่วยเพิ่มความหอมให้กับขนม
4. เมื่อน้ำมันร้อนได้ที่ นำใบเตยขึ้นจากกระทะ
5. ค่อย ๆ หย่อนขนมลงในกระทะห้ามเปิดไฟแรง ทอดจนสุกทั่ววง สังเกตจากตัวแป้งจะมีสีเหลืองอ่อน ๆ แล้วจึงตักขึ้นจากกระทะพักไว้ก่อน
6. นำน้ำตาลปีบใส่หม้อตั้งไฟจนน้ำตาลละลาย
7. นำขนมวงที่ทอดและพักจนเย็นแล้วมาชุบกับน้ำตาลปีบ ด้านบนของขนมวง

ภาพที่ 3.62 ส่วนผสมของขนมวง

ภาพที่ 3.63 ขั้นตอนการปั้น

ภาพที่ 3.64 ขั้นตอนการทอด

ภาพที่ 3.65 ขั้นตอนการทอด และยกขึ้นพักน้ำมัน

ภาพที่ 3.66 ขั้นตอนการเตรียมน้ำตาลปีบ

ภาพที่ 3.67 ขั้นตอนการนำขนมวงที่ทอดและพักจนเย็นแล้วมาชุบกับน้ำตาลปีบด้านบน

ขนมเทียนสลัดงา

ขนมเทียนสลัดงา หรือขนมงาสลัด แต่เดิมเป็นขนมไทยพื้นบ้านของชาวอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทำจากแป้งข้าวเหนียว ใส่มะพร้าวคั่วคลุกงา สูตรขนมนี้คุณยายวิไลวรรณ กมลโยธิน ทำขายที่คลองบางเลนมาหลายสิบปีแล้ว ท่านสืบทอดสูตรขนมนี้มาจากคุณแม่ของท่าน คือ นางทองดำ พิพัฒนสิทธิ์

ส่วนผสม

1. แป้งข้าวเหนียว 1 กิโลกรัม
2. น้ำตาลโตนด 700 กรัม
3. น้ำตาลทรายขาว 7 กรัม
4. น้ำกะทิ ½ กิโลกรัม
5. แปะแซ 1 ซ่อนโต๊ะ

6. มะพร้าวทึนทึกขูด 1 กิโลกรัม
7. งาขาวผสมงาดำ 1 กิโลกรัม
8. เทียนอบขวัญ 1 แท่ง

ขั้นตอนการทำ

1. นำแป้งข้าวเหนียว ½ กิโลกรัม นวดกับหัวกะทิ ½ กิโลกรัม เช่นกัน นวดจนให้แป้งขึ้น จากนั้นค่อย ๆ เติมน้ำกะทิลงไป นวดต่ออีกประมาณ 5 นาที ให้แป้งเหนียวเป็นก้อนไม่ติดมือไม่ติดหม้อ
2. เติมน้ำตาลทรายขาวลงไป 700 กรัม แล้วนวดต่อไปพร้อม ๆ กับ เติมหางกะทิลงไป ให้แป้งเหลวแล้วนำไปพักทิ้งไว้ 10 นาที หลังจากนั้นนำไปนึ่ง 1 ชั่วโมงแล้วพักไว้ให้เย็น
3. ระหว่างรอแป้งเย็นก็ผัดไส้ขนมเทียน โดยนำน้ำตาลโตนด 700 กรัม มาเคี่ยวกับน้ำเปล่า ให้ข้นเป็นยางมะตูม แล้วนำมะพร้าวทึนทึก 1 กิโลกรัม ลงมาผัดให้เข้ากับน้ำตาลเคี่ยวให้เหนียวจนปั้นเป็นวงกลมได้ แล้วพักให้เย็น
4. นำแป้งที่พักเย็นไว้มาห่อเข้ากับไส้ โดยหยิบแป้ง พอดีคำมาแผ่อก ให้เป็นแผ่น หยิบไส้ปั้นเป็นคำมาวางบนแป้ง แล้วห่อแป้งให้มิดเป็นวงกลม นำไปคลุกกับงา
5. นำใบตองมาตัดเป็นรูปหยดน้ำ พับปลายแหลมให้เป็นทรงกรวย วางลูกขนมเทียนลงไป แล้วพับใบตองซ้าย ขวาทับกัน แล้วพับกีบที่ เหลือสอดเข้ารู จะได้เป็นรูปสามเหลี่ยมขนมเทียน

ภาพที่ 3.68 ขนมเทียนสดัง

2. ประเพณี

ประเพณีแห่เรือชักพระวัดเชิงหวาย หลวงพ่อสัมฤทธิ์

ประวัติ: ประเพณีชักพระเชิงหวาย เป็นเอกลักษณ์ของชาวมุขมชนคลองบางเขน มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ วัดเชิงหวาย (หรือวัดเวตวันธรรมาวาส)

ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น วัดนี้มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัย คือ หลวงพ่อสัมฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 7 นิ้ว

ตำนานที่มาของประเพณี: มีตำนานเล่าว่าหลวงพ่อสัมฤทธิ์ได้เข้าฝันชาวบ้านและบอกว่า หากชาวบ้านมีความประสงค์จะให้บ้าน เมืองร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต้องนำท่านขึ้นบูชาจึงได้ช่วยกันค้นหา พบว่าองค์พระฝังอยู่ที่พื้นดิน ด้านทิศเหนือของอุโบสถวัดเชิงหวาย จึงได้นำองค์หลวงพ่อสัมฤทธิ์ ขึ้นมาประดิษฐานไว้ที่วัดเชิงหวาย และจัดงานประเพณีแห่เรือชักพระหลวงพ่อสัมฤทธิ์ จัดอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน เพราะหากไม่แห่เรือชักพระ หลวงพ่อสัมฤทธิ์จะมีน้ำตาไหล

ขั้นตอน/กิจกรรมประเพณี: วันแห่เรือชักพระเริ่มต้นจากการอัญเชิญหลวงพ่อสัมฤทธิ์ออกจากวิหารที่วัดเชิงหวาย มีการเปลี่ยนแปลงการเส้นทางวันแห่เรือชักพระ จำนวน 3 ครั้ง คือ ในช่วงแรกการจัดงานผู้จัดคือพระและชาวบ้าน อัญเชิญหลวงพ่อเชิงหวายลงเรือและล่องมาตามคลอง ออกแม่น้ำเจ้าพระยา เลี้ยวเข้าคลองบางซื่อ เข้าคลองเปรมประชากร เข้าวัดเทวสุนทรเพื่อฉันเพล และเลี้ยวซ้ายเข้าคลองบางเขน ล่องออกปากคลองบางเขนออกแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อแห่เรือใต้สะพานพระรามหก

ก่อน พ.ศ. 2554 เริ่มต้นอัญเชิญหลวงพ่อสัมฤทธิ์ออกจากวิหารที่วัดเชิงหวายนำไปขึ้นรถที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แห่ไปตามถนนกรุงเทพฯ-นนทบุรี มาเข้าซอยไสวสุวรรณ (ประชาราษฎร์สาย 1 ซอย 28) เลี้ยวออกมาที่ถนนประชาราษฎร์ แลวเขตบางโพ และเลี้ยวขวาอีกครั้งออกตรงถนน

พิบูลสงครามจากนั้นมาลงเรือที่ทำน้ำตรงข้ามศูนย์สาธารณสุข 3 บางซื่อ แล้วแห่ไปตามท่าเรือต่าง ๆ ในคลองเปรมประชากร ท่าเรือที่จอด ได้แก่ ท่าโรงเรียนสามเสน 2 ท่าวัดเสมียนนารี ท่าวัดเทวสุนทร เข้าสู่คลองบางเขน จอดที่ท่าวัดโพธิ์ทองล่าง ท่าเรือวัดมัชฌันติการาม แล้วแห่กลับวัดเวตวัน ธรรมาวาสตามถนนกรุงเทพฯ-นนทบุรี เพื่อทำการปิดทองระหว่างทางจะมี ประชาชนมาคอยสักการะและถวายเครื่องบูชาต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล

ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2554 ไม่ได้มีประเพณีแห่เรือชักพระน้ำ เพราะท่วม กรุงเทพฯ และพ.ศ. 2555-2557 ไม่ได้มีประเพณีเช่นกันเพราะกรุงเทพฯ ขุดท่อ ในคลองบางเขนเพื่อทำท่อบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งกรุงเทพฯ ไม่ปล่อยน้ำเข้าคลอง ทำให้น้ำแห้งไม่สามารถล่องเรือได้

ในช่วง พ.ศ.2560 ออกจากวัดเชิงหวาย แห่ไปตามถนนกรุงเทพฯ-นนทบุรี เขาถนนประชาภิเวศฯ เข้าทางถนนทางรถไฟ ผ่านวัดเสมียนนารี มาลงเรือที่วัดเทวสุนทร เลี้ยวซ้ายเข้าคลองบางเขน ขึ้นทอดป่าฝ้ายที่วัดโพธิ์ทองล่าง จากนั้นเมื่อทอดป่าฝ้ายเสร็จสิ้นแล้วจะนำหลวงพ่อสัมฤทธิ์ลงเรืออีกครั้ง ล่องตามคลองบางเขนและไปสิ้นสุดที่วัดน้อยอันเชิญองค์พระขึ้นรถยนต์กลับตามถนนวงศ์สว่าง เลี้ยวออกกรุงเทพฯนนทบุรี เข้าวัดเชิงหวาย

ช่วงเวลาที่จัด: ประเพณีแห่เรือชักพระหลวงพ่อสำริดวัดเชิงหวาย ทุกปีในช่วงเดือนพฤศจิกายน หลังลอยกระทงประมาณ 1 อาทิตย์ เป็นงานประเพณีที่จัดมานานนับ 100 ปี โดยเป็นการจัดงานร่วมกันระหว่างวัดเวตวันธรรมาวาสกับวัดโพธิ์ทองล่าง การแห่พระมีเฉพาะวันแรม 4 ค่ำ เดือน 12

ภาพที่ 3.69 การแห่เรือชักพระหลวงพ่อสัมฤทธิ์

การจัดทำปฏิทินชาวสวน ชาวนา อาหารและขนมตามประเพณี

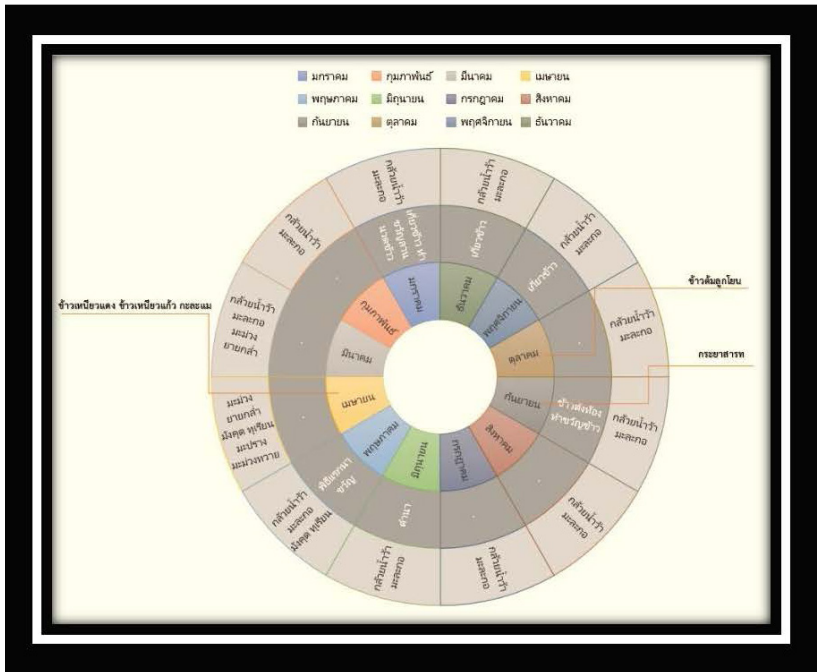
จากการถอดบทเรียนกับชาวบ้านเรื่องอาชีพที่ทำเมื่อสมัยก่อน พบว่าในรอบ 12 เดือนนั้น อาชีพชาวนาจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา เริ่มต้นการทำนาในเดือนพฤษภาคม ด้วยพิธีแรกนาขวัญ การเตรียมแปลงสำหรับตกกล้า เดือนมิถุนายน การดำนา เดือนกันยายนเมื่อข้าวเริ่มตั้งท้องจะมีพิธีการทำขวัญข้าวเพื่อตั้งพิธีปัก เถลงบูชาพระแม่โพสพ ในวันสารทเดือน 10 และมีการเก็บเกี่ยวในเดือนธันวาคมถึงมกราคม ซึ่งในช่วงเก็บเกี่ยวชาวนาจะมีพิธีกรรมอีกหนึ่งอย่างนั่นคือ

การทำขวัญลานนวดหรือพิธีบุญคุณลาน

ส่วนอาชีพชาวสวนของคนคลองบางเขนนั้น ผลไม้ตามฤดูกาลที่โดดเด่นก็คือทุเรียน ที่ขึ้นชื่อในแถบนนทบุรี ที่ปัจจุบันมีราคาต่อลูกสูงมาก ซึ่งทุเรียนจะออกดอกในช่วงเดือนมกราคมและสุกพร้อมรับประทานในช่วงเดือนพฤษภาคม นอกจากทุเรียนแล้วยังมีผลไม้อื่น ๆ ให้รับประทานในรอบ 12 เดือนของชาวสวน เช่น กล้วยน้ำว้า มะละกอ มะม่วงยายกล่ำ มะม่วงทวาย มังคุด มะปราง น้อยโหนด เป็นต้น

อาหารและขนมหวานตามประเพณีของชาวคลองบางเขนในรอบ 12 เดือน ได้แก่ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียว มะพร้าวแก้ว กะละแม กระจ่างสารท และลูกโยน ขนมที่ใช้ในงานพิธีมงคล เช่น ขนมกง ขนมข้าวต้มมัด ขนมเทียน (นมแก่) และขนมจุกอก (นมสาว) นอกจากนั้น ชาวคลองบางเขนยังมีเมนูขนมทานเล่นไว้สำหรับเด็ก ๆ รับประทานเป็นอาหารว่าง เช่น ข้าวตอกตั้ง ข้าวตู ข้าวเหนียวหัวหงอก

ภาพที่ 3.70 ปฏิทินอาชีพการทำนา ทำสวน และอาหารและขนมตามประเพณีของชาวคลองบางเขน

บทที่ 4

เส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา ทรัพยากรวัฒนธรรมคลองบางเขน

การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางน้ำคลองบางเขน ที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น บ้านโบราณ สวนผลไม้ บ้านดนตรีไทย (เครื่องดนตรี) วัด เรือ เครื่องครัว เครื่องมือเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ด้านหมอยา เครื่องจับสัตว์น้ำ เครื่องเรือนโบราณ เครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องเคลือบโบราณ รูปภาพโบราณแสดงวิถีชีวิตคนคลองบางเขน เอกสารโบราณ และเครื่องจักสาน และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งทรัพยากรทั้งหมดมาจากการร่วมมือกันระหว่างคณะทำงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ชาวบ้าน และชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน จากการลงพื้นที่สำรวจ และเก็บรวบรวมทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีค่าควรแก่การอนุรักษ์ สำหรับคนรุ่นลูกหลานได้เรียนรู้ นอกจากการสำรวจโดยการลงพื้นที่แล้ว ยังใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับคนในชุมชน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ในหลาย ๆ เรื่องไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้เรื่องคลอง วัด เรือ สวนผลไม้ สวนทุเรียน สูตรน้ำยาอุทัยจากตำรับหมอยาขจรคลองบางเขน หรือแม้กระทั่งสูตรอาหารคาวหวาน หรือขนมตามประเพณีของคนคลองบางเขนที่น่าสนใจ เช่น ขนมกระยาสารท ขนมวง ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวสวน และชาวนาของคน

คลองบางเขน ทั้งนี้เพื่อเก็บองค์ความรู้ทั้งหมดเอาไว้ในพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้
คลองบางเขน ที่ชาวบ้านสามารถดึงองค์ความรู้ในหลากหลายรูปแบบมาใช้
เป็นกิจกรรม และพัฒนาคลองบางเขนให้เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวทางน้ำ
ในกรุงเทพมหานครต่อไป

จากการลงสำรวจพื้นที่ที่ตลอดแนวคลองบางเขน พบว่า มีทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมากที่สามารถนำมาศึกษาเพื่อจัดการความรู้
ขั้นตอนต่อไปคือ คณะทำงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม และชาว
บ้านนำโดยชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน ได้ลงพื้นที่ถอดองค์ความรู้ โดยใช้วิธี
การเล่าเรื่อง (Story Telling) จากผู้มีความรู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญา
ในด้านต่าง ๆ สูตร รวมถึงเคล็ดลับในการทำอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของคน
คลองบางเขน ดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน

ภาพที่ 4.1 การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน

2. การจัดการความรู้เรื่องวัด

ภาพที่ 4.2 การจัดการความรู้เรื่องวัด

3. การจัดการความรู้เรื่องเรือ

ภาพที่ 4.3 การจัดการความรู้เรื่องเรือ

4. การจัดการความรู้เรื่องขนมวง

ภาพที่ 4.4 การจัดการความรู้เรื่องขนมวง

5. การจัดการความรู้เรื่องขนมกระยาสารท

ภาพที่ 4.5 การจัดการความรู้เรื่องขนมกระยาสารท

6. การจัดการความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย สำหรับหมอขจรคลองบางเขน

ภาพที่ 4.6 การจัดการความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย สำหรับหมอขจรคลองบางเขน

7. การจัดการความรู้เรื่องประเพณีแห่เรือชักพระคลองบางเขน

ภาพที่ 4.7 การจัดการความรู้เรื่องประเพณีแห่เรือชักพระคลองบางเขน

8. การจัดการความรู้เรื่องขนมจีนน้ำพริก

ภาพที่ 4.8 การจัดการความรู้เรื่องขนมจีนน้ำพริก

9. การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสัตงา

ภาพที่ 4.9 การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสัตงา

10. การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ

ภาพที่ 4.10 การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ

ผลจากการจัดการความรู้ต่าง ๆ คณะทำงานสามารถนำมาต่อยอดวางแผนการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวได้ในระหว่างรอ การถูกเก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์เรียนรู้คลองบางเขน คณะทำงานได้จัดประชุมกับทีมชาวบ้าน โดยการนำผลของจัดการความรู้ในแต่ละเรื่องมาออกแบบเพื่อจัดกิจกรรมท่องเที่ยวใน 1 วัน (One Day Trip) แบ่งออกเป็น 2 เส้นทางดังนี้

เส้นทางที่ 1 กาลครั้งหนึ่ง...ล่องเรือคลองบางเขน

เริ่มต้นที่วัดเทวสุนทร กราบพระบรมสารีริกธาตุชมพระพุทธรูป สมัยสุโขทัย สักการะพระพุทธรูปชินราช และขอพรจากหลวงปู่ชีวกโกมารภัจจ์เพื่อขอให้ร่างกายแข็งแรง หลวงปู่ชีวกโกมารภัจจ์เป็นหมอผู้รักษาอาการเจ็บป่วยของพระพุทธเจ้าและศึกษาความเชื่อของคนคลองบางเขน เกี่ยวกับเจ้าแม่ตะเคียนทอง พิกุลทอง และเจ้าแม่ศรีเรือน ที่สำคัญคือเดินชมชุมชนตลาดบางเขนเก่าตั้งอยู่ข้างวัด จากนั้นล่องเรือต่อไปที่บ้าน

คุณอรชา แก้วพวง เพื่อสาธิต การปรุงน้ำยาอุทัยสูตรต้นตำหรับหมอขจร
คลองบางเขน จากนั้นล่องเรือไปเรียนรู้การทำขนม และรับประทานอาหาร
เที่ยงที่วัดทองสุทธาราม ชมกุฎิเรือนไทยวิหารไม้เก่าที่มีภาพเขียนสีน้ำเก่า
แก่เกี่ยวกับชาตก และชมอุโบสถมีลักษณะแอนคล้ายเรือสำเภาและเสมาทำ
จากหินทรายแดง และเข้าสักการะหลวงปู่หงส์อดีตเจ้าอาวาสวัด ซึ่งเป็นพระ
เกจิอาจารย์ที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคนคลองบางเขน พร้อมชมเจดีย์ทรง
เครื่องจำนวน 8 องค์ เป็นศิลปะจากสมัยรัตนโกสินทร์จากนั้นเดินชมป่าต้น
ยางนาอายุกว่า 100 ปี และเรียนรู้เรื่องเรือ ขนมหมาตามประเพณี และสาธิตการ
ทำขนมวง จากสูตรคุณป้าเจตต์ (คุณสมเจตต์ กลัดโพธิ์) ที่มีความอร่อยและมี
เคล็ดลับเฉพาะสูตรของคนคลองบางเขน จากนั้นชมสวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน
ชมบ้านโบราณอายุ 100 ปี เป็นบ้านไม้ ฝาบ้านเป็นไม้สักทั้งหลัง นอกจากนั้น
ยังได้ชมสวนผลไม้ของตระกูลฉิมทิน เช่น มะม่วงพันธุ์ยายกล่ำ มังคุด มะปราง
น้อยโหน่ง รวมถึงทุเรียนซึ่งเป็นสวนทุเรียนสวนสุดท้ายในคลองบางเขนที่ยัง
หลงเหลืออยู่ สิ้นสุดที่วัดน้อยเป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งเดียวในคลองบางเขน
นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปสักการะหลวงปู่อ่อน จากการพูดคุย ได้ความรู้
ว่าหลวงปู่อ่อนน่าจะอุปสมบทในสมัยรัชกาลที่ 4 ท่านเป็นเกจิอาจารย์ด้าน
ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เวทย์มนต์ เล่ากันว่าทหารองครักษ์ของกรมหลวง
ชุมพรเขตอุดมศักดิ์ อยากทดลองเวทย์มนต์ จึงกราบขอวัดถุ่มงคล ได้รับเป็น
ผ้ายันต์ และไปทดลองให้ยิงปืนปรากฏยิงปืนไม่ออก หลวงปู่อ่อนยังเจริญ
วิปัสสนากรรมฐาน ใครขอพรสิ่งใดจะได้สมดังหวัง รวมทั้งเมตตามหานิยม

จากนั้นชมเจดีย์ทองใหญ่ เรือเตียวหวาน ซึ่งเป็นเรือแข่งของวัดในสมัยที่ยังมีการแข่งเรือได้สะพานพระรามหก ชมเรือแจวของหลวงปู่อ่อน ชมศาลา รมน้ำท่าวัดที่สวยงามที่สุดในคลองบางเขนพร้อมให้อาหารปลา

ภาพที่ 4.11 เส้นทางที่ 1 กาลครั้งหนึ่ง...ล่องเรือคลองบางเขน

ภาพที่ 4.12 จุดที่ 1 วัดเทวสุนทร

ภาพที่ 4.13 จุดที่ 2 การปรับปรุงน้ำยาอุทัยสูตรตำรับหมอยจรคลองบางเขน

ภาพที่ 4.14 จุดที่ 3 วัดทองสุทธาราม (ศาลา 100 ปี)

ภาพที่ 4.15 จุดที่ 3 วัดทองสุทธาราม (ภาพวาดฝาผนัง)

ภาพที่ 4.16 จุดที่ 4 สวนทุเรียนตระกูลฉิมทิน

ภาพที่ 4.17 จุดที่ 4 บ้าน 100 ปี ตระกูลฉิมทิน

ภาพที่ 4.18 จุดที่ 5 วัดมัชฌันติการาม (วัดน้อย)

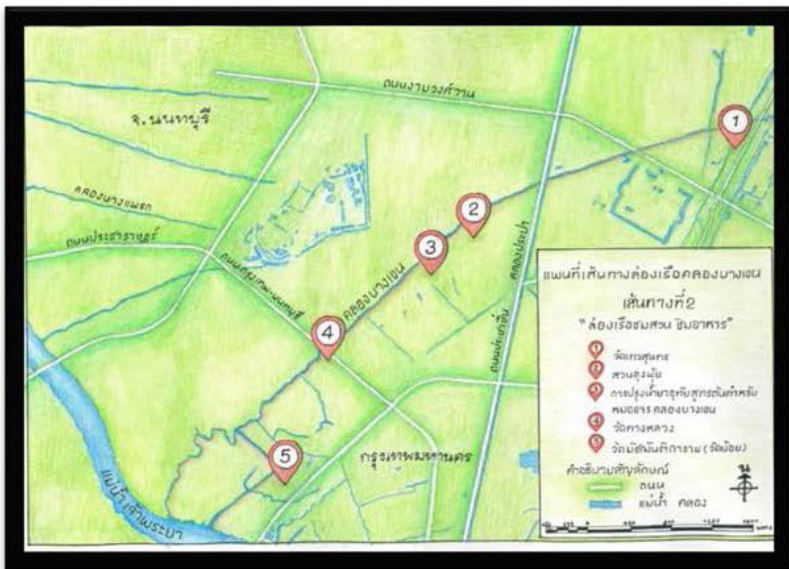

ภาพที่ 4.19 ศาลาริมน้ำท่าวัดน้อย

เส้นทางที่ 2 ล่องเรือ ชมสวน ชมอาหาร

เริ่มต้นที่วัดเทวสุนทรกราบพระบรมสารีริกธาตุชมพระพุทธรูป สมัยสุโขทัย สักการะพระพุทธรชินราช และขอพรจากหลวงปู่ชีวกโกมารภัจจ์เพื่อขอให้ร่างกายแข็งแรง หลวงปู่ชีวกโกมารภัจจ์เป็นหมอผู้รักษาอาการเจ็บป่วยของพระพุทธเจ้าและศึกษาความเชื่อของคนคลองบางเขนเกี่ยวกับเจ้าแม่ตะเคียนทอง พิกุลทอง และเจ้าแม่ศรีเรือน ที่สำคัญคือเดินชมชุมชน ตลาดบางเขนเก่าตั้งอยู่ข้างวัด จากนั้นล่องเรือต่อไปที่บ้านคุณอรชา แก้วพวง เพื่อสาธิต การปรุงน้ำยาอายุวัฒนะสูตรต้นตำหรับหมอขจรคลองบางเขน จากนั้นล่องเรือไปเรียนรู้การทำขนม และรับประทานอาหารเที่ยงที่ วัดทางหลวง สักการะหลวงพ่อสัมฤทธิ์และรอยพระพุทธรบาท จากนั้นไหว้

ศาลเจ้าพ่ออิทธิราชซิมข้าวตอกหลวงพีไก่อ **สาริตการทำอาหาร และขนมตาม ประเพณี** เช่น พลิกกะเกลือ ขนมเทียนสลัดงา จากนั้นล่องเรือไปที่ **สวนลู่ พุย** หรือคุณสัมพันธ์ ผลพักแพง เป็นสวนผสม สวนนี้ปลูกผลไม้หลัก คือ ชมพู่มะเหมี่ยว กล้วยหอม มะม่วง พืชผักสวนครัว โดยเฉพาะพริกขี้หนูสวน สิ้นสุด **วัดน้อย** เป็นวัดธรรมยุติกนิกายแห่งเดียวในคลองบางเขนสามารถเข้าไปสักการะ หลวงปู่อ่อน ชมเจดีย์ทองใหญ่ เรือเซียวหวาน ซึ่งเป็นเรือแข่งของวัดในสมัยที่ยังมีการแข่งเรือได้สะพานพระรามหก ชมเรือแจวของหลวงปู่อ่อน ชมศาลา ริมน้ำทำวัดที่สวยงามที่สุดในคลองบางเขนพร้อมให้อาหารปลา

ภาพที่ 4.20 เส้นทางที่ 2 ล่องเรือ ชมสวน ซิมอาหาร

บทที่ 5

แผนและวิธีการจัดการความรู้

ในการจัดการความรู้ทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมในคลองบางเขนทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เป็นการดำเนินการร่วมกันของภาคีเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวคลองบางเขน ทั้งในส่วนของชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน พระภิกษุ ชาวบ้าน และทีมงานจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม อย่างไรก็ตามในการจัดการความรู้ได้ใช้หลักการเล่าเรื่อง หรือที่เรียกว่า Story Telling เพื่อการเชื่อมความรู้จากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง รวมทั้งเพื่อเป็นการพัฒนาตัวพืชรักษ์ที่มีชีวิตในคลองบางเขนจากจุดหนึ่ง ไปยังอีกจุดหนึ่งตลอดคลองบางเขน ซึ่งวิธีการนี้ใช้เพื่อสร้างเสน่ห์ (gimmick) ในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวคลองบางเขน นอกจากการพัฒนาพืชรักษ์ที่มีชีวิตแล้วยังเชื่อมต่อไปยังพืชรักษ์ที่มีการจัดแสดงภาพ สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพทั้งชาวสวนชาวนา ที่ชาวคลองบางเขนเห็นว่ามีคุณค่าสำหรับคลองบางเขนที่สามารถใช้สะท้อนภาพเรื่องราวต่าง ๆ ของวิถีชีวิตคลองบางเขนให้ผู้มาศึกษาได้เรียนรู้เรื่องราวผ่านวัตถุจัดแสดงเหล่านี้

ในการจัดการความรู้ คณะทำงานได้จัดทำเป็นแผนการจัดการความรู้ที่มีรายละเอียดการทำงานในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมด 10 แผน โดยมีรายละเอียดดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้

1. แผนที่ 1 การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน
2. แผนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องวัด
3. แผนที่ 3 การจัดการความรู้เรื่องเรือ
4. แผนที่ 4 การจัดการความรู้เรื่องขนมวง
5. แผนที่ 5 การจัดการความรู้เรื่องขนมกระยาสารท
6. แผนที่ 6 การจัดการความรู้เรื่องประเพณีแห่เรือชกพระคลองบางเขน
7. แผนที่ 7 การจัดการความรู้น้ำยาอุทัย สำหรับหมอขจรคลองบางเขน
8. แผนที่ 8 การจัดการความรู้เรื่องขนมจิ้นน้ำพริก
9. แผนที่ 9 การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสลัดงา
10. แผนที่ 10 การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ

การนำเสนอแผนการจัดการความรู้ทั้ง 10 แผน คณะผู้จัดทำจะนำเสนอในรูปแบบตาราง โดยในแต่ละตารางมี 4 ประเด็นคือ กิจกรรมการเรียนรู้ ระยะเวลาในการดำเนินการ เป้าหมาย และผู้รับผิดชอบ โดยมีรายละเอียดในแต่ละตารางดังนี้

ตารางที่ 5.1 แผนที่ 1 การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● คลองบางเขน			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	พ.ค. 63	ส่งเสริมให้เป็น แหล่งเรียนรู้ และท่องเที่ยว	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร การลงพื้นที่ของ ทีมงาน	พ.ค.- มิ.ย.63	องค์ความรู้ ประวัติคลอง บางเขน	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	มิ.ย. 63	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน

ตารางที่ 5.2 แผนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องวัด

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	●วัด			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	ก.ค. 63	ส่งเสริมให้เป็น แหล่งเรียนรู้	คณะทำงาน จาก มจร. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร การลงพื้นที่ของ คณะทำงาน	ก.ค. - ก.ย. 63	องค์ความรู้ประวัติ วัดจุดเด่นของวัด ที่อยู่ริมคลองทั้ง 9 วัน -วัดเทวสุนทร -วัดโพธิ์ทองล่าง -วัดทางหลวง -วัดเลียบราษฎร์ ราชบำรุง -วัดมัชฌันติการาม (วัดน้อย) -วัดฝาาง -วัดทองสุธาราม -วัดกล้วย -วัดปากน้ำ	คณะทำงาน จาก มจร. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน

ตารางที่ 5.2 แผนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องวัด (ต่อ)

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	●วัด			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะ เวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.ย. 63	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะทำงาน จาก มจช. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน

ตารางที่ 5.3 แผนที่ 3 การจัดการความรู้เรื่องเรือ

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	●เรือ			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะ เวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	ส.ค. 63	การเก็บรวบรวม เรือ/การอนุรักษ์/ การศึกษาวิถีชีวิต	คณะทำงาน จาก มจช. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสารการลงพื้นที่	ส.ค. - ก.ย. 63	ได้องค์ความรู้ เรื่องเรือในคลอง บางเขนและ จำนวนเรือที่ อนุรักษ์	คณะทำงาน จาก มจช. ชมรมอนุรักษ์ คลองบางเขน

ตารางที่ 5.3 แผนที่ 3 การจัดการความรู้เรื่องเรือ (ต่อ)

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● เรือ			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
3.	ประชุมสรุปความรู้	ก.ย. 63	บันทึกและถ่ายทอดความรู้เรื่องประเภทเรือใช้ในคลองบางเขน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน

ตารางที่ 5.4 แผนที่ 4 การจัดการความรู้เรื่องสวนทุเรียน

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● สวนทุเรียน			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ประชุมคณะทำงานศึกษาเอกสาร	ต.ค. 63	การเก็บรวบรวมสวนทุเรียน/การอนุรักษ์/การศึกษาวิถีชีวิตชาวสวน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน
2.	การแสวงหาจากตัวบุคคล การค้นคว้าจากเอกสารการลงพื้นที่	ต.ค. - พ.ย. 63	ได้องค์ความรู้วิถีชีวิตชาวสวนทุเรียนในคลองบางเขน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน

ตารางที่ 5.4 แผนที่ 4 การจัดการความรู้เรื่องสวนทุเรียน (ต่อ)

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	●สวนทุเรียน			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
3.	ประชุมสรุปองค์ความรู้	พ.ย. 63	บันทึกและถ่ายทอดวิถีชีวิตชาวสวนทุเรียนพันธุ์ทุเรียนในคลองบางเขน/วงจรผลิตทุเรียน	คณะทำงานจาก มจร. ชมรมอนุรักษ์คลองบางเขน

ตารางที่ 5.5 แผนที่ 5 การจัดการความรู้เรื่องขนมง

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● ขนมง			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะกรรมการ ศึกษาเอกสาร	ก.ย. 63	การเก็บ รวบรวมขนมง นิยมในคลอง บางเขน/การ ฟื้นฟู/การ ศึกษาวิถีชีวิต	คณะกรรมการจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ส.ค.- ก.ย. 63	ได้สูตร และ การทำขนมง/ ฟื้นฟู/ส่งเสริม	คณะกรรมการจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.ย. 63	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะกรรมการจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

ตารางที่ 5.6 แผนที่ 6 การจัดการความรู้เรื่องรู้ชนมกระยาสารท

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	● ชนมกระยาสารท			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะ เวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	ก.ย. 63	การเก็บ รวบรวมชนม นิยมในคลอง บางเขน/การ ฟื้นฟู/การ ศึกษาวิถีชีวิต	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ก.ย. 63	ได้สูตรชนม กระยาสารทใน คลองบางเขน/ ฟื้นฟู/ส่งเสริม	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.ย. 63	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

ตารางที่ 5.7 แผนที่ 7 การจัดการความรู้เรื่องประเพณีแห่งเรือซึกพระ
คลองบางเขน

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	● ประเพณีแห่งเรือซึกพระ			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะ เวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	ก.ย. 63	การเก็บ รวบรวมความ รู้การแห่งเรือ ซึกพระใน คลองบางเขน/ การรักษา/การ ศึกษาวิถีชีวิต	คณะทำงานจาก มจร. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ก.ย.- พ.ย. 63	ได้ประวัติความ เป็นมากระบวน การแห่ง	คณะทำงานจาก มจร. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	พ.ย. 63	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจร. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

ตารางที่ 5.8 แผนที่ 8 การจัดการความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย

สำหรับหมอขจร คลองบางเขน

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● น้ำยาอุทัยสำหรับหมอขจร คลองบางเขน			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	มิ.ย. 63	การเก็บรวบรวม ตำราน้ำยาอุทัย หมอขจร หมอยาพื้นบ้าน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ธ.ค. 63	ได้สูตรน้ำยา อุทัย/ฟื้นฟู/ส่งเสริม/พัฒนา เป็นสินค้าท้องถิ่น	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.พ. 64	บันทึกและ ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

ตารางที่ 5.9 แผนที่ 9 การจัดการความรู้เรื่องขนมจีนน้ำพริก

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ที่จำเป็น	● ขนมจีนน้ำพริก			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการเรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	มิ.ย. 63	การเก็บ รวบรวมข้อมูล สูตรขนมจีน น้ำพริก สูตรคลอง บางเขน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ธ.ค. 63	ได้สูตรน้ำพริก ซึ่งเป็นสูตร คบางเขน ทำ อยู่เพียงหลัง เดียวในคลอง บางแสน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.พ. 64	สาธิตการทำ น้ำพริกเพื่อ การบันทึกและ ถ่ายทอดความ รู้การทำน้ำพริก สูตรคลอง บางเขน	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

ตารางที่ 5.10 แผนที่ 10 การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสลัดงา

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเลน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	● ขนมเทียนสลัดงา			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะ เวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	พ.ย. 63	การเก็บ รวบรวมข้อมูล ผู้ที่สามารถทำ ขนมเทียนสลัด งา	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเลน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ก.ย. 63	ได้สูตรขนม เทียนสลัดงา จากชาวคลอง บางเลน	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเลน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ก.ย. 63	สาธิตและ บันทึกพร้อม ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจษ. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเลน

ตารางที่ 5.11 แผนที่ 11 การจัดการความรู้เรื่องพลิกกะเกลือ

ประเด็น	การส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์มีชีวิต			
องค์ความรู้ ที่จำเป็น	● พลิกกะเกลือ			
ลำดับ	กิจกรรมการจัดการ เรียนรู้	ระยะเวลา	เป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1.	การบ่งชี้ความรู้ ประชุมคณะทำงาน ศึกษาเอกสาร	พ.ย. 63	การเก็บ รวบรวมข้อมูล พลิกกะเกลือ อาหารพื้นถิ่น ของคนคลอง บางเขน โดย เฉพาะชาวสวน และชาวนา	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
2.	การแสวงหาจากตัว บุคคล การค้นคว้าจาก เอกสาร	ธ.ค. 63	ได้สูตรการทำ พลิกกะเกลือ เพื่อการบันทึก และถ่ายทอด ต่อไป	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน
3.	ประชุมสรุปองค์ ความรู้	ธ.ค. 63	ดำเนินการ สาธิต บันทึก ความรู้และ ถ่ายทอด	คณะทำงานจาก มจช. ชมรมอนุรักษ์คลอง บางเขน

วิธีการจัดการความรู้

คลองบางเขน

การจัดการความรู้เรื่องคลองบางเขน คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยว 2) การแสวงหาจากตัวบุคคล การค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของทีมงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้องค์ความรู้ประวัติคลองบางเขน 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อบันทึกและถ่ายทอดประวัติคลองบางเขน โดยเฉพาะการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปจัดนำเที่ยวในคลองต่อไป

วัด

การจัดการความรู้เรื่องวัด คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดในคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้

องค์ความรู้ประวัติวัด จุดเด่นของวัดที่อยู่ริมคลองทั้ง 9 วัด คือ วัดเทวสุนทร วัดโพธิ์ทองล่าง วัดทางหลวง วัดเสียบราชบูรพ์ วัดทองสุธาราม วัดกล้วย วัดฝาง วัดมัจฉันติการาม (วัดน้อย) และวัดปากน้ำ 3) การเล่าเรื่อง/การประชุม กลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อบันทึกและถ่ายทอด ประวัติของวัด และจุดเด่นของวัดที่อยู่ริมคลองทั้ง 9 วัด

เรือ

การจัดการความรู้เรื่องเรือ คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมเรือ/การอนุรักษ์/การศึกษาวิถีชีวิต 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้องค์ความรู้เรือในคลองบางเขน และจำนวนเรือที่อนุรักษ์ 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อบันทึกและถ่ายทอดความรู้เรื่องประเภทเรือที่ใช้ในคลองบางเขน

ขนมจีนน้ำพริก

การจัดการความรู้เรื่องขนมจีนน้ำพริก คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ

ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อ การเก็บรวบรวมข้อมูลสูตรขนมจีนน้ำพริก สูตรคลองบางเขน 2) การแสวงหา จากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดย เป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้สูตรน้ำพริก ซึ่งเป็นสูตรคลองบางเขน ที่ทำ อยู่เพียงหลังเดียวในคลองบางเขน 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุป ความรู้โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อสาธิตการทำขนมจีนน้ำพริก และการ บันทึกรวมถึงถ่ายทอดความรู้การทำน้ำพริกสูตรคลองบางเขน

พลิกกะเกลือ

การจัดการความรู้เรื่องขนมจีนน้ำพริก คณะทำงานได้จัดทำแผนการ จัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑ์ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุม คณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บ รวบรวมข้อมูลพลิกกะเกลือ อาหารพื้นถิ่นของคนคลองบางเขน โดยเฉพาะ ชาวสวนและชาวนา บางเขน 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้า จากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรม เพื่อเก็บรวบรวมสูตรการทำพลิกกะเกลือ รวมถึงการบันทึกและถ่ายทอดต่อไป 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรม เพื่อดำเนินการสาธิต บันทึกความรู้และถ่ายทอดกระบวนการทำพลิกกะเกลือ

ชนมกระยาสารท

การจัดการความรู้เรื่องชนมกระยาสารท คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวล่องบางเขน/พิพิธภัณฑน์ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมขมมเนียมในคลองบางเขน/การฟื้นฟู/การศึกษาวิถีชีวิต 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้สูตรชนมกระยาสารทในคลองบางเขน /ฟื้นฟู/ส่งเสริม ขนมกระยาสารทของคนคลองบางเขน 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อดำเนินการสาธิต บันทึกความรู้และถ่ายทอดกระบวนการทำชนมกระยาสารท

ชนมวง

การจัดการความรู้เรื่องชนมวง คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวล่องบางเขน/พิพิธภัณฑน์ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมขมมเนียมในคลองบางเขน/การฟื้นฟู/การศึกษาวิถีชีวิต 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้สูตร และกระบวนการทำชนมวง /ฟื้นฟู/

ส่งเสริม 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อดำเนินการสาธิต บันทึกความรู้และถ่ายทอดกระบวนการทำขนมวง

ขนมเทียนสลัดงา

การจัดการความรู้เรื่องขนมเทียนสลัดงา คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ที่สามารถทำน้ำพริกสูตรคลองบางเขน 2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้สูตรน้ำพริก สูตรดั้งเดิมจากชาวคลองบางเขน 3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อดำเนินการสาธิต บันทึกความรู้และถ่ายทอดกระบวนการทำขนมเทียนสลัดงา

น้ำยาอุทัย ตำหรับหมอขจร

การจัดการความรู้เรื่องน้ำยาอุทัย ตำหรับหมอขจรคลองบางเขน คณะทำงานได้จัดทำแผนการจัดการความรู้โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวคลองบางเขน/พิพิธภัณฑสถานฯ ดังนี้ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย

1) การบ่งชี้ความรู้จากการประชุมคณะทำงาน และการศึกษาเอกสาร โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อเก็บรวบรวมตำราน้ำยาอุทัยหอมขจร หมอยาพื้นบ้าน/พื้นฟู

2) การแสวงหาจากตัวบุคคลโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการลงพื้นที่ของคณะทำงาน โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้สูตรน้ำยาอุทัย/พื้นฟู/ส่งเสริม/พัฒนาเป็นสินค้าท้องถิ่น

3) การเล่าเรื่อง/การประชุมกลุ่มย่อยสรุปความรู้ โดยเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อดำเนินการสาธิตบันทึกความรู้และถ่ายทอดกระบวนการทำน้ำยาอุทัย สำหรับหมอขจรคลองบางเขน

